

ortadoğu

analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Şubat 2024 • Cilt: 15 • Sayı: 134 • Fiyatı: ₺ 40

AFRİKA'DA İNSANİ "GÜVENSİZLİK" BOYUTLARI

DOÇ. DR. VOLKAN İPEK

GAZZE KRİZİ, AMERİKAN KAMUOYU VE BAŞKANLIK SEÇİMLERİ

DR. TAMER KAŞIKCI

ORTADOĞU'DA İNSANİ GÜVENSİZLİK ÇIKMAZI VE GÖÇ

MERVE ZORLU

ORTADOĞU'DA İNSANİ GÜVEN(SİZ)LİK

ISSN 2940-0919
9 772980 091002

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ

DOÇ. DR. MELINDA NEGRÓN-GONZALES

ABDENNOUR TOUMI

TÜRKİYE'NİN NATO VE DIŞ POLİTİKA STRATEJİSİ:
İSVEÇ KARARI VE İTTİFAKIN GELECEĞİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

İKİ ŞEHİRİN HİKÂYESİ: FİLİSTİN
İÇİNDEKİ İHTİLAFIN YANSIMALARI

EMRE KARACA

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmalarını okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Nurbanu Keşgin

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. Göktaş Sönmez
Doç. Dr. Mustafa Yetim
Doç. Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon
Ekin Köklü
Begüm Akcaoğlu

Grafik - Tasarım
Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 15, Sayı 134, Şubat 2024
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 31 Ocak 2024

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2024 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East Studies Association ORSAM, the Middle East Studies Association (MESA) üyesidir.

 tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizler ile ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 134. sayısıyla karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Bu sayıda 2024 yılında bölgede aslında en önemli konulardan biri olan ve bölge halklarının gündelik hayatta yansımalarını derinden hissettiği insani güvenlik konusunu dikkatinize sunacağız. İnsani güvenlik yaklaşımı, insanın temel ihtiyaçlarını merkeze alarak değerlendirildiğinde kuraklıktan kıtlıklara işgal süreçlerinden otoriter rejimlerin sivillere saldırısına ve Ortadoğu'daki karmaşık çatışma iklimlerinde yaşanan göç sorunlarına kadar pek çok alanda yokluğunu hissetmektedir. Dolayısıyla aslında bölgede kalıcı refah ve istikrarın sağlanmasında en önemli yapı taşı olabilecek insani güvenlik gerçekliğinin boyutlarını, engellerini ve gelecekteki konumunu anlama Ortadoğu sosyo-politik gelişmelerini kavrama açısından ayrıca kayda değerdir.

Bu çerçevede, Ortadoğu'da insani güvensizlik ve göç, Afrika'da insani güvensizlik boyutlarıyla birlikte Gazze-Batı Şeria gibi Filistin şehirlerinin karmaşık hikayeleri gibi yazılar aracılığıyla sunulmaktadır. Bu metinler, Ortadoğu ve Afrika bölgesinin insani güvenlik alanında karşılaştığı meydan okumaları okuyucuya aktarmaktadır. Bu insani güvenlik sorunsalının bölgede kronik hâle dönüşümünde başat sorumlu aktör olan ABD'nin kamuoyunda artan Gazze işgali rahatsızlığı ve genel olarak bu durumun Amerikan seçimlerine etkisi ise bu kapsamdaki diğer analizimiz olarak 134. sayımızda yerini almaktadır.

Kapak konusunun yanı sıra bu sayımızda Gazze işgali ile yeniden gündeme gelen İran ile bölgedeki Şii millisler arasındaki ilişkiler Husiler ile İran etkileşimi üzerinden değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda iki aktör

arasındaki ilişkilerin ideolojik ya da pragmatik zeminde gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılmaktadır. Afrika gelişmelerini 2024'te şekillendirecek diğer önemli gelişme ise bölge düzeyinde gerçekleşecek olan seçim süreçleridir. Bu bağlamda kıtadaki demokratik gelişmelere etki edecek ve darbeler ile anılan bölgenin nasıl bir yol izleyeceğini belirleyecek yürütme-yasama seçimlerine ilişkin öngörüler dergimizin diğer önemli katkısıdır. Bölgede ABD ile çatışma temelli ilişkiler nedeni ile fazlası ile gündeme gelen İran'ın alternatif merkezler olan Çin ile stratejik iş birliğinin niteliği ve Donald Trump'ın iktidar olması durumunda ABD-İran ilişkilerinin tekrar bir önceki dönemdeki gibi tamamı ile çatışmacı bir iklime evrilip evrilmeyeceği gibi bölgesel gelişmelere ilişkin iki önemli değerlendirmemizi de ilginize sunacağız.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da ocak ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuyla ilişkili önemli bir figürün incelenmesi ve bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat bulunmaktadır. Röportaj kısmında araştırma konuları terörle mücadele, insan hakları ve insani güvenlik gibi konuları da kapsayan ve New Hampshire Dünya İşleri Konseyi'nin Yönetim Kurulu'nda görev yapmakta olan Doç. Dr. Melinda Negron-Gonzales'in süregiden Gazze işgali başta olmak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki insani güvenlik sorunlarına yönelik yorumlarını bulabilirsiniz. Biyografi/Tema kısmında ise insani güvenlik kavramının bölgesel çalışmalarda ve uluslararası ilişkiler disiplini içinde gelişmesini sağlayan ve bu anlamda Ortadoğu bölgesindeki sorunlara bakış açımızı da etkileyen Ken Booth'un akademik kariyeri ve özgürleşmenin vazgeçilmezi olarak değerlendirdiği insani güvenlik yaklaşımına ilişkin detaylara ulaşabilirsiniz.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Şubat 2024 Cilt: 15 Sayı: 134

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

08 Türkiye'nin NATO ve Dış Politika Stratejisi:
İsveç Kararı ve İttifakın Geleceği / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

KAPAK DOSYASI

12 Afrika'da İnsani "Güvensizlik" Boyutları / Doç. Dr. Volkan İpek

16 İki Şehrin Hikâyesi: Filistin İçindeki İhtilafın Yansımaları / Emre Karaca

20 Gazze Krizi, Amerikan Kamuoyu ve Başkanlık Seçimleri / Dr. Tamer Kaşıkçı

BÖLGESEL GELİŞMELER

28 Üst Anlatıların Yapıbozumu ve Failliğin Geri Dönüşü: Hısi - İran İlişkileri / Gökhan Erel

32 Çin'in "Sınırlı-Stratejik İş Birliği" Temelinde İran Politikası: ABD Etkisi / Dr. Hüsnâ Taş Yetim

36 Donald Trump'ın İkinci Döneminde İran Politikası: Öngörüler ve Beklentiler / Dr. İsmail Sarı

KAPAK DOSYASI

ORTADOĞU'DA
İNSANİ
GÜVENSİZLİK
ÇIKMAZI VE GÖÇ

Merve Zorlu

24

2024 AFRIKA SEÇİMLERİ:
KITANIN DEMOKRATİK
GELECEĞİNDE KRİTİK
DÖNEMEÇ

Dr. Kaan Devencioğlu

40

RÖPORTAJ

46

Abdenmour Toumi

Melinda Negrón-Gonzales:

BİR DEVLET, GÜVENLİK
BAHANESİYLE YARDIM
OPERASYONLARINI
ENGELLEDİĞİNDE
MÜDAHALE ETMEK
ULUSLARARASI
TOPLUMA DÜŞER

BİYOGRAFİ

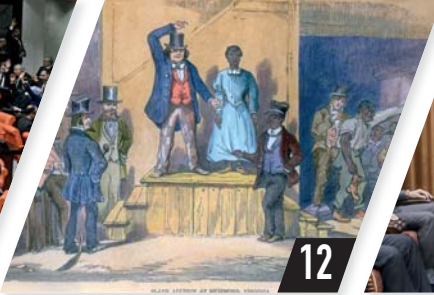
KEN BOOTH VE İNSANİ GÜVENLİK:
ÖZGÜRLEŞME KAVRAMININ GÜVENLİK
ÇALIŞMALARINDAKİ ROLÜ

Fuat Emir Şefkatli

50

08

12

16

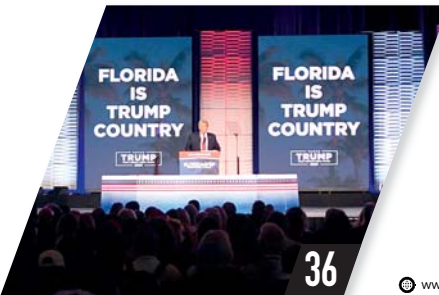
20

28

32

36

ISSN 1308-7541

9 771308 754001

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Ocak 2024

- İsrail'in 7 Ekim'den bu yana saldırılarını sürdürdüğü abluka altındaki Gazze Şeridi'nde, insani krizin devam ettiği takdirde Filistinli nüfusun gelecek yıla kadar "dörtte birinin" salgın hastalıklar yoluyla ölebileceği uyarısı yapıldı.
- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, BRICS'in yeni katılımlarla artık 10 ülkeden oluştuğunu belirterek "BRICS'in çok boyutlu gündemine şu veya bu şekilde katılmak isteyen yaklaşık 30 ülkenin ne derece hazır olduğunu değerlendireceğiz." ifadelerini kullandı.

2 Ocak 2024

- Somalî'den tek taraflı bağımsızlığını ilân eden Somaliland ile Etiyopya arasında mutabakat zaptıyla Etiyopya için Kızıldeniz'e erişim yolu açıldı. Mutabakat zaptına göre, Etiyopya'nın, Somaliland'in Berbera Limanında bir yerli olacak, Somaliland'in de Etiyopya Havayollarında hissesi bulunacaktır. Somalili siyasetçiler ise yapılan liman anlaşmasının Somalî'nin egemenliğinin ihlali olduğunu belirtmektedir.

3 Ocak 2024

- İran'ın Kirman eyaletinde 103 kişinin ölümüne, 211 kişinin yaralanmasına sebep olan terör saldırısı nedeniyle ülkede bir günlük yas ilan edildi.

4 Ocak 2024

- ABD yönetimi, İsveç'in NATO'ya üyelik sürecinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonundan geçmesinden memnuniyet duyduğunu ve Ankara'ya F-16 savaş uçaklarının satış sürecine ilişkin hassas şekilde çalıştığını duyurdu.
- Yemen hükümeti, İran destekli Husiler ile esir takasına ilişkin görüşmelerin ertelendiğini duyurdu.
- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), kendi arabuluculuğunda Rusya ile Ukrayna arasında "savaşın başlangıcından bu yana en büyük esir takaslarından birinin" yapıldığını duyurdu.
- İrak'ın başkenti Bağdat'ta, İran'a yakın Haşdi Şabi'ye bağlı Şii milis gücü Nuçeba Hareketi liderlerinden "Ebu Takva es-Saidi" isimli kişinin ABD hava saldırısında öldürüldüğü bildirildi.

6 Ocak 2024

- İran'ın Kirman eyaletinde Kasım Süleymani'nin mezarının bulunduğu kabristanın yakınında gerçekleşen 2 ayrı patlamada ölenlerin sayısı 91 olarak güncellenirken toplam yaralı sayısının 277 olduğu duyuruldu.
- Lübnan'daki Hizbullah Hareketi, Hamas'ın Siyasi Büro Başkan Yardımcısı Salih el-Aruri'ye yönelik suikasta tepki olarak İsrail ordusuna ait sınırdaki bir askeri üsse 60'tan fazla roket attığını açıkladı.

9 Ocak 2024

- İrak'ın "ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin ülkedeki varlığının sonlandırılacağı" açıklamasının ardından, ABD Savunma Bakanı, Irak'taki askerlerini geri çekme gibi bir planlarının olmadığını bildirdi.
- İsrail medyası, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ile ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken'in görüşmesinin "gergin geçtiğini" ve iki ülkenin "savaş konusundaki görüş ayrılığının derinleştiğini" yazdı.

10 Ocak 2024

- Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2024'te küresel işsizlik oranında artış yaşanacağı ve büyüyen sosyal eşitsizliklerin endişe yarattığı uyarısında bulundu.
- ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM), ABD ve İngiltere'nin, Yemen'deki Husiler tarafından Kızıldeniz'e atılan 18 İHA ve 3 füzeyi vurarak düşürdüğünü duyurdu.
- İsrail ordusu, Hizbullah'ın güney Lübnan'daki insansız hava aracı (İHA) şefi Ali Hüseyin Berc'i'nin öldürüldüğü saldırıyı üstlendi.

12 Ocak 2024

- ABD ve İngiltere, Yemen'de Husi hedeflerine havadan ve denizden saldırı başlattı. En az 12 Husi hedefi savaş uçakları ve Tomahawk füzeleriyle vuruldu. Saldırlar uçak, gemi ve deniz altlarına yapıldı.
- Suriye'nin Deyrizor ilinde İran destekli gruplar, ABD ordusunun konuşlandığı üsse roketlerle saldırıda bulundu.
- Yemen'deki İran destekli Husiler, ABD ve İngiltere'nin Yemen'e düzenlediği saldırılarda 5 mensubunun öldüğünü duyurdu.

16 Ocak 2024

- Irak hükümeti, İran'ın Erbil'e saldırısı sonrası Tahran Büyükelçisi'ni ülkeye geri çağırma kararı aldı.
- Nijerya'nın Katsina eyaletindeki askerî üsse düzenlenen silahlı saldırıda çok sayıda kişi yaralandı.
- İsrail ordusuna bağlı özel kuvvetlerin, Lübnan'ın güneyindeki sınır bölgesinde yer alan bir beldeye saldırı düzenlediği belirtildi.
- Irak'ın Erbil kentinde, Erbil Uluslararası Havalimanı yakınında bulunan ABD öncülüğündeki İŞİD karşıtı koalisyon üssünü hedef alan bomba yüklü 3 İHA'nın düşürüldüğü duyuruldu.

11 Ocak 2024

- Güney Afrika Cumhuriyeti'nin, İsrail'in Gazze'deki eylemlerinin Soykırım Sözleşmesi'ni ihlal ettiği gerekçesiyle Uluslararası Adalet Divanında (UAD) açtığı davanın ilk duruşması başladı. Avukat Ni Ghralaigh, "Kurbanların, dünyanın bir şeyler yapabileceği umduyla canlı yayınladıkları, tarihteki ilk soykırım Gazze'de oldu" dedi.
- BM, Gazze Şeridi'nde kötüleşen sağlık sistemi hakkında uyarıda bulunarak savaşın sonlanması için çağrı yaptı.

15 Ocak 2024

- CENTCOM, Yemen'de Husilerin kontrolündeki bölgeden atılan balistik füzenin ABD konteyner gemisi "Gibraltar Eagle"ı vurduğunu duyurdu.
- Arap Birliği, Somali ile Etiyopya arasındaki gerilimi görüşmek üzere bakanlar düzeyinde çevrim içi olarak toplanacağını duyurdu.
- Dünya Müslüman Âlimler Birliği, İsrail saldırıları altındaki Gazze Şeridi'ne Mısır üzerinden girmek için bir heyetini oluşturulduğunu açıkladı.
- Hamas'ın askerî kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları, son haftalarda Gazze'deki çok sayıda İsraili esirden haber alınmadığını belirtti.

17 Ocak 2024

- ABD yönetimi, Yemen'de Husiler olarak bilinen Ensarullah grubunu, Kızıldeniz'deki saldırıları nedeniyle yeniden "yabancı terör örgütleri" listesine aldı.
- Alman hükümetinin İsrail'in talep ettiği hassas tank mühimmatı sevkiyatını incelediği ve bunu onaylamayı planladığı iddia edildi.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2014'te Sahil Güvenlik ekiplerinin Keçi Adası (Pserimos) açıklarında Suriyeli düzensiz göçmenlere ateş açtığı gerekçesiyle Yunanistan'ı mahkûm etti.

18 Ocak 2024

- Suriye'nin Haseke iline bağlı Kamışlı ilçesinde İran destekli gruplar, ABD güçlerinin konuşlandığı üsse roket saldırısı düzenledi.
- İsrail'in Gazze Şeridi'ne 7 Ekim 2023'ten bu yana sürdürdüğü saldırılarda öldürülen Filistinlilerin sayısı son 24 saatte 172 artarak 24 bin 620'ye çıktı.
- Ürdün Kralı 2. Abdullah, Türkiye'nin İsrail saldırıları ve işgali altındaki Gazze Şeridi'nde süren savaşı sona erdirmeye yönündeki kararlı tutumunu ve çabalarını takdir ettiğini belirtti.

20 Ocak 2024

- BM Kadın Biriminin yayınladığı raporda, Gazze'de yerinden edilen 1,9 milyon kişinin yaklaşık 1 milyonunun kadın olduğu bildirildi.
- İran: İsrail'in Şam'a düzenlediği saldırıda askerlerinin öldürülmesine "uygun yer ve zamanda karşılık verme hakkını saklı tuttuğunu" açıkladı.
- Afganistan'ın Kunar vilayetinde, Taliban yönetimi ve Pakistan sınır güçleri arasında çatışma yaşandı.

22 Ocak 2024

- Yakınları Hamas'ın elinde esir olan bir grup, İsrail Meclisini (Knesset) basarak milletvekillerinden yeni bir esir takası mutabakatı için çalışma yapmalarını istedi.
- Fransa Dışişleri Bakanı Stephane Sejourne ve İrlandalı mevkidaşı Micheal Martin, AB'nin, işgal altındaki Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te Filistinlilere karşı şiddet eylemlerinde bulunan Yahudi yerleşimcilere yaptırım uygulaması gerektiğini söyledi.

19 Ocak 2024

- Filistin Devlet Başkanlığı Sözcüsü Nebil Ebu Radine, 1967 sınırlarında başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir Filistin devleti kurulmadan bölgede güvenlik ve istikrarın olmayacağını söyledi.
- Yemen'de İran destekli Husiler, Aden Körfezi'nde ABD'ye ait bir gemiyi seyir füzeleriyle hedef aldıklarını ve "tam isabet" vurduklarını açıkladı.
- ABD, Yemen'deki İran yanlısı Husilerin kontrol ettiği bölgede 2 gemi savar füze rampasını vurduğunu bildirdi.

21 Ocak 2024

- İtalya Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Antonio Tajani, 7 Ekim itibarıyla İsrail'e silah göndermeyi durdurma kararı aldıklarını ve herhangi türde bir silah göndermediklerini söyledi.
- ABD'nin, yasa dışı Yahudi yerleşimcilerin Filistinlilere karşı kullanabileceği endişesiyle İsrail'e yönelik silah satışını geciktirdiği belirtildi.
- CENTCOM, Irak'ta bulunan, Irak ordusu ve ABD ordusunca ortak kullanılan Ayn'ül Esad Hava Üssü'ne füze ve roketli saldırı düzenlendiğini duyurdu.
- İsrail kabinesi, abluka altındaki Gazze'nin payı dışındaki vergi gelirlerinin Filistin yönetimine aktarılmasını onayladı.

23 Ocak 2024

- Mısır, İsrail'in Gazze Şeridi ile Mısır arasındaki sınır hattı Philadelphia Koridoru'nu (Selahaddin Koridoru) işgal etmesine yönelik bir hareketinin, Mısır-İsrail ilişkilerini ciddi şekilde tehdit edeceğine dikkat çekti.
- Yemen'de İran destekli Husiler, Aden Körfezi'nde ABD'ye ait bir kargo gemisini gemisavar füzeleriyle vurduklarını açıkladı.
- İsrail'in 2 ay ateşkes teklif ettiği iddia edildi. Hamas'ın Medya Sorumlusu Kilani, "Resmî teklif ulaşmadı. Hamas daimî ateşkes istiyor. Direnişin temel şartı savaşın geçici değil tamamen kapsamlı bir şekilde durması" dedi.

24 Ocak 2024

- İsrail güçleri, güvenli alan ilan ettikten sonra bombaladığı Gazze Şeridi'nin güneyindeki Han Yunus şehrinde 500 binden fazla Filistinliden bölgeyi terk etmesini istedi.
- ABD ve İngiltere'nin, Yemen'deki Husiler'e yönelik 22 Ocak'ta gerçekleştirdiği hava saldırısına ilişkin ortak açıklamaya, Arnavutluk, Hırvatistan, Çekya, Danimarka, Estonya, Gine-Bissau, Macaristan, İtalya, Kenya, Letonya, Litvanya, Karadağ, Kuzey Makedonya, Güney Kore ve Romanya da imza attı.

25 Ocak 2024

- NATO'nun Soğuk Savaş dönemi sonrası en büyük askeri tatbikatı Sarsılmaz Savunucu 2024 başladı.
- Yemen'deki İran destekli Husiler, Aden Körfezi ve Babülmendep Boğazı'nda bir ABD savaş gemisini vurduklarını ve 2 ticari gemiyi geri dönmeye zorladıklarını açıkladı.
- ABD medyası, Suriye'den çekilmenin planlandığını yazdı. Çekilme kararının, 7 Ekim'den sonra önceliklerin değişmesi nedeniyle alındığı iddia edildi.

26 Ocak 2024

- İsrail medyası, ABD ve İsrail'in, Tel Aviv'e çok sayıda F-35 ve F-15 Al uçağı ile Apache savaş helikopteri tedarikini içeren büyük bir silah anlaşması imzaladığını duyurdu.
- Uluslararası Adalet Divanı, İsrail'in Gazze'de soykırımı önlemek için gerekli tüm tedbirleri almasına büyük oy farkıyla hükmederken İsrail'in yalnız kalması dikkati çekti.

28 Ocak 2024

- Mali, Burkina Faso ve Nijer, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğundan (ECOWAS) ayrılma kararı aldı.
- İrak'ta İran destekli Şii milis yapıların yer aldığı "İrak'ta İslami Direniş" grubu, ABD'nin Ürdün-Suriye sınırındaki askeri üssüne İHA'larla düzenlenen ve 3 ABD askerinin öldüğü saldırıyı kendilerinin düzenlediğini öne sürdü.
- The Wall Street Journal (WSJ) gazetesinin Mısırlı yetkililere dayandırdığı haberine göre, 4 ay sürecek ateşkes yapılmasını ve tüm İsraili esirlerin serbest bırakılmasını öngören yeni bir teklif, arabulucu ülkelerce İsrail ve Hamas'a iletildi.

29 Ocak 2024

- ABD Başkanı Biden, Ürdün'de insansız hava aracıyla düzenlenen bir saldırıda 3 ABD askerinin öldüğünü 34 kişinin yaralandığını açıkladı.
- Irak Hükümet Sözcüsü Basim Awwadi, ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin görevinin mevcut hükümet döneminde sona ereceğini söyledi.
- İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nasır Kenani, ABD'nin Suriye-Ürdün sınırındaki kuvvetlerine yönelik saldırıya ilişkin, bölgedeki "direniş grupları"nın eylemlerinde İran'dan talimat almadıklarını söyledi.

30 Ocak 2024

- BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'taki BM Barış Gücünün görev süresini bir yıl daha uzatma kararı aldı.
- İngiltere'nin Tahran Büyükelçisi Simon Shercliff, ülkesinin İran'a karşı yeni yaptırım kararı alması nedeniyle İran Dışişleri Bakanlığına çağırıldı.
- Rusya ile Ukrayna arasında devam eden savaşın etkisiyle bölgesel silah talebinin artmasıyla ABD'nin silah satışları geçen yıl ciddi artış göstererek toplamda 238 milyar dolara ulaştı.

TÜRKİYE'NİN NATO VE DIŞ POLİTİKA STRATEJİSİ: İSVEÇ KARARI VE İTTİFAKIN GELECEĞİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCI

Başkan Vekili ORSAM

Türkiye'nin yakın zamanda İsveç'in NATO üyeliğini onaylaması, Avrupa güvenliği ve geniş NATO ittifakı için kritik bir döneme işaret etmektedir. Bu karar, sadece NATO'nun ayak izini genişletmekle ilgili değil aynı zamanda Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ortaklığın da NATO üzerinden devam edebileceğini göstermektedir. 20 aylık duraklamanın ardından İsveç'in teklifini destekleyerek Türkiye, NATO'nun kolektif savunma ilkesine olan bağlılığını göstermiştir ve tarihsel rolünü de perçinleyerek ittifakın doğu kanadından gelebilecek tehditlere karşı genişlemesinin önündeki engeli kaldırmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) yaklaşık iki yıl süren bir bekleme sürecinin ardından 23 Ocak 2024'te İsveç'in, Kuzey Atlantik Anlaşması

Örgütü (NATO) üyeliği teklifini onayladı. Bu durum Batı askerî ittifakının genişletilmesi yönünde tarihi bir gelişme olarak kayıtlara geçti ve Türkiye'nin bu konudaki kararlılığını da gösterdi. Onay, Türkiye'nin NATO içindeki stratejik

diplomatik konumlanışını ve daha geniş jeopolitik çıkarlarını yansıtan geniş çaplı tartışmalar ve müzakereler sonucunda geldi. İsveç'in NATO'ya katılım teklifinin onaylanmasını Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Türkiye'ye F-16

savaş uçaklarının satışını onaylamasına bağlayan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, onay belgesini hızla imzalamasıyla birlikte, Türkiye'nin NATO'nun genişleme stratejisindeki önemli rolünün daha da güçlendirilmesi

sağlanmıştır. Dolayısı ile yaşanan gelişmeler sonrasında kazan-kazan formülü işletilmiş ve Türkiye'nin Batı ittifakındaki kilit rolü taraflara yeniden hatırlatılmıştır. Bu gelişme, sadece Türkiye'nin ittifak içindeki etkisini vurgulamakla kalmamakta,

aynı zamanda Ankara'nın ulusal güvenlik çıkarları ile NATO'ya olan taahhütleri arasında koruduğu ince dengeyi de gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin İsveç'in NATO üyeliğini onaylamasıyla aldığı bu stratejik karar, Türkiye'nin

kritik NATO içi konumunu daha geniş jeopolitik ve güvenlik yararları için kullanma kapasitesine bir kanıt olarak hizmet etmekte ve uluslararası ilişkiler, savunma ve diplomasi arasındaki karmaşık etkileşimde Türkiye'nin kapasitesini vurgulamaktadır.

İsveç'in NATO üyeliğinin Türkiye tarafından onaylanmasına bağlı olan F-16 anlaşması, ittifak içindeki diplomatik anlaşmalar ile savunma iş birliğinin birbiriyle ne kadar iç içe olduğunu da ortaya koymaktadır. Ayrıca ABD ile girilen ilişkiler, Türkiye'nin NATO içindeki rolünü yönlendirirken savunma duruşunun bölgesel belirsizlikler arasında güçlü kalmasını sağlama konusundaki stratejik hesaplamalarına da işaret etmektedir.

TÜRKİYE'NİN İSVEÇ KARARI VE ABD İLE İLİŞKİLER

Türkiye'nin yakın zamanda İsveç'in NATO üyeliğini onaylaması, Avrupa güvenliği ve geniş NATO ittifakı için kritik bir döneme işaret etmektedir. Bu karar, sadece NATO'nun ayak izini genişletmekle ilgili değil aynı zamanda Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ortaklığın da NATO üzerinden devam edebileceğini göstermektedir. 20 aylık duraklamanın ardından İsveç'in teklifini destekleyerek Türkiye, NATO'nun kolektif savunma ilkesine olan bağlılığını göstermiştir

ve tarihsel rolünü de perçinleyerek ittifakın doğu kanadından gelebilecek tehditlere karşı genişlemenin önündeki engeli kaldırmıştır. Bu bağlamda her ne kadar Rusya ile güçlü ilişkilere sahip olsa da Türkiye, NATO ve Batı ittifakı içerisindeki endişeleri paylaştığını ve genişleme kararını desteklediğini son onay ile de doğrulamıştır. Bu durum Türkiye'nin Batı-Rusya arasındaki hassas dengeyi uluslararası alandaki otonomisini artırma üzerine devam ettirdiğine işaret etmektedir. Dünyanın en güçlü ordularından birisine sahip olan Türkiye son yıllarda askerî teknolojilerde gösterdiği ilerleme ile savunma kapasitesini de güçlendirmiş ve NATO için vazgeçilmez ortaklardan birisi olarak konumunu pekiştirmiştir.

Aynı zamanda bu hamle, ABD'nin Türkiye'ye F-16 savaş uçakları satmayı kabul etmesiyle kanıtlandığı üzere, Türkiye'nin askerî kapasitelerinin artırılmasıyla yakından bağlantılıdır. Hatırlanacağı üzere Türkiye, İsveç'in NATO'ya üyeliği

ve diğer bazı dış politika konularındaki görüş ayrılıklarından dolayı ABD ile bir süredir inişli çıkışlı ilişkilere sahipti. İsveç'in üyeliğinin onaylanmasını takiben Washington'un Ankara'ya karşı pozisyonunda değişikliğe gittiği ve daha uzlaşmacı bir tavır içinde olmaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu anlaşma, Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarlarını ileri sürme ile bunları geniş ittifak hedefleriyle uyumlu hâle getirme arasında koruduğu hassas dengenin bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. İsveç'in NATO üyeliğinin Türkiye tarafından onaylanmasına bağlı olan F-16 anlaşması, ittifak içindeki diplomatik anlaşmalar ile savunma iş birliğinin birbiriyle ne kadar iç içe olduğunu da ortaya koymaktadır. Ayrıca ABD ile girilen ilişkiler, Türkiye'nin NATO içindeki rolünü yönlendirirken savunma duruşunun bölgesel belirsizlikler arasında güçlü kalmasını sağlama konusundaki stratejik hesaplamalarına da işaret etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin hamleleri, NATO'nun

kolektif güvenlik mekanizmalarını güçlendirme ve ABD ile savunma iş birliğini ilerletme hedefiyle çok yönlü bir stratejiyi yansıtmakta bu da bölgesel istikrar ve güvenlik için temel bir direk olarak kabul edilmektedir.

BÖLGESEL İSTİKRAR VE NATO'NUN STRATEJİK KONUMLANIŞI

Türkiye'nin İsveç'in NATO üyeliğini desteklemesi, bölgesel istikrar ve ittifakın Avrupa'daki stratejik konumlanışına önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu destek sadece NATO'nun doğu kanadını güçlendirmekle kalmamakta aynı zamanda özellikle Rusya'nın Ukrayna'daki iddialı eylemleri ışığında Türkiye'nin potansiyel tehditlere karşı Avrupa güvenliği ile ilgili rolünü sağlama almaktadır. Diğer bir ifade ile Rusya'yı alternatif küresel güç olarak reddetme gibi bir yanlışa sürüklenmesi de Ukrayna işgalinde olduğu üzere bu aktörün revizyonist amaçlarının da farkında olan Ankara, Moskova ile kontrollü bir bütünleşme stratejisini sürdürmektedir. Bu eylem NATO'nun kolektif savunma kapasitelerini artırmanın ötesinde, ittifakın Avrupa'nın kuzeyinde savunma ve caydırıcılığı güçlendirebilecek ulusları dâhil etmeye hazır olduğuna da işaret etmektedir. Bu aşamada Türkiye'nin NATO'nun ve dolayısıyla Avrupa'daki ittifak yapısının geleceğinin korunmasında kritik bir rolü olduğu ifade edilebilir. Öte yandan bu hamleye stratejik önem kazandıran bir diğer boyut ise NATO'nun vizyonuyla uyumlu olması ve daha güvenli ve bütünleşik bir Avrupa güvenlik mimarisine doğru yönelmesidir.

Bu durum ittifakın yeni güvenlik zorluklarına uyum sağlama taahhüdüne olan açık katkısıdır.

Türkiye'nin İsveç'in NATO'ya üyelik teklifini desteklerken ABD ile bir savunma anlaşmasını garanti altına alması, Ankara'nın Doğu ve Batı arasındaki ittifaklarını dengeleyen jeopolitik stratejisini göstermektedir. Bu manevra sadece Türkiye'nin artırılmış askeri kapasiteleri aracılığıyla acil güvenlik ihtiyaçlarını karşılamasını desteklemekle kalmamakta aynı zamanda Türkiye'yi ittifakın genişlemesi ve stratejik yönü üzerinde önemli bir etkiye sahip kritik bir NATO üyesi olarak konumlandırmaktadır. Zor bir stratejik denge olmasına rağmen belirli bir merkeze bağlı kalmaktan ziyade üzerindeki baskıyı hafifletme ve küresel/bölgesel otomisini güçlendirme anlamında gerekli olan Batı-Rusya dengesini dış politikada sürdürme seçeneği, Ankara'nın S-400 kararında olduğu gibi NATO'nun İsveç'i dâhil ederek genişlemesini onaylama gibi kritik kararda da kendisini hissettirmiştir. Hem NATO üyeleri hem de bölgesel güçlerle olan ilişkilerini yönlendirerek Türkiye, jeopolitik statüsünü güçlendirmeyi ve hızla gelişen uluslararası bir sistemde çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır.

STRATEJİK İTTİFAKLAR VE KÜRESEL ETKİ

NATO'daki stratejik manevraları, İsveç'in üyeliğinin onaylanması ve ABD ile bir savunma anlaşmasının sağlanması gibi son dönemdeki dış politika hamleleri, Türkiye'nin daha geniş dış politika hedefleriyle, özellikle Ortadoğu'ya yaklaşımıyla uyumludur. Askeri kapasitelerini

güçlendirerek ve NATO içindeki rolünü iddia ederek Türkiye Ortadoğu'daki bölgesel etkisini ve güvenlik duruşunu artırmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin karmaşık bölgesel dinamikleri daha iyi yönlendirmesine, güç tahminlerini daha iyi yönetmesine, güney sınırlarından kaynaklanan güvenlik zorluklarını ve terörle mücadeleyi daha iyi şekilde ele almasına olanak tanıyabilecektir.

Türkiye'nin İsveç'in NATO üyeliğini onaylaması ve ABD ile savunma anlaşması yapması, uluslararası arenada stratejik bir manevra olarak değerlendirilmelidir. Bu adımlar, Türkiye'nin hem Doğu hem de Batı ile olan ittifaklarını dengeli bir şekilde yönetme yeteneğini ve jeopolitik stratejisindeki dengelemeyi göstermektedir. Türkiye, askeri kapasitesini artırarak ve NATO içindeki rolünü pekiştirerek ittifakın genişlemesi ve stratejik yönü üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuş ve böylece kendini ittifakın kritik bir üyesi olarak konumlandırmıştır. Türkiye'nin bu stratejik manevraları, NATO'nun kolektif savunma ilkesine olan bağlılığını pekiştirirken aynı zamanda Ortadoğu'daki karmaşık dinamikler arasında hareket kabiliyetini güçlendirerek bölgesel ve uluslararası düzeyde güvenlik ve istikrarın sağlanmasında kilit bir role sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak bu gelişmeler, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki stratejik konumunu daha da pekiştiren hem NATO içinde hem de bölgesel etki alanında gücünü artıran önemli adımlar olarak görülebilecektir. ■

AFRİKA'DA İNSANİ "GÜVENSİZLİK" BOYUTLARI

DOÇ. DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Afrika'da insani güvenliğin geçersizleşmesi Atlantik köle ticaretiyle başlar. 16. yüzyılın ortalarında başlayan köle ticareti Portekiz ve İspanya başta olmak üzere belirli Avrupa ülkelerinden gelen ve kendine "girişimci" diyen bazı denizcilerin ülkelerinin Kuzey, Orta ve Latin Amerika'daki çiftliklerinde emek sömürsü yapmak üzere Afrika'dan insan toplayıp o çiftliklere zorla getirme sistemidir.

”

Toplumları ve devletleri oluşturan insanın herhangi bir siyasi, ekonomik ve çevresel tehditle karşı karşıya kalmaması durumuna vurgu yapan insani güvenlik kavramının ne yazık ki en geçersiz olduğu yerlerden biri Afrika'dır. Atlantik ve Doğu köle ticaretinden başlayarak

günümüzdeki terör saldırılarına kadar uzanan bir zeminde Afrika'da pek çok kişi farklı tehditler yaşamıştır. Bu kişilerden pek çoğu söz konusu tehditler karşısında yer değiştirmek zorunda kalırken bir bölümü de hayatını kaybetmiştir. Dolayısıyla Afrika'nın bu konudaki süreci farklı bir sömürü zincirine dayanmaktadır.

İNSANİ GÜVENSİZLİĞİN KÖLE TİCARETİ BOYUTU

Afrika'da insani güvenliğin geçersizleşmesi Atlantik köle ticaretiyle başlar. 16. yüzyılın ortalarında başlayan köle ticareti Portekiz ve İspanya başta olmak üzere belirli Avrupa ülkelerinden gelen ve kendine "girişimci" diyen bazı denizcilerin ülkelerinin Kuzey, Orta ve Latin Amerika'daki

çiftliklerinde emek sömürsü yapmak üzere Afrika'dan insan toplayıp o çiftliklere zorla getirme sistemidir. Sistem aslında Avrupalıların sadece Afrika'daki insanların güvenliğine verdiği zararları açıklanamaz. Kuzey, Orta ve Latin Amerika'daki yerli nüfus Avrupalılar tarafından önceden katledildiği için çiftliklerde çalıştırılacak kimse bulunamaz ve akıllara bu sorunu Afrika üzerinden çözmek gelir. Bu bağlamda Atlantik Köle Ticareti aslında hem Kuzey ve Latin Amerika'daki hem de Afrika'daki yerli nüfusun insan güvenliğini geçersiz kılmıştır. Avrupalı girişimciler, sisteme uygun olarak Avrupa'dan Afrika'ya gelmiş, Afrika'dan zaman zaman yerel kabile şeflerinin de desteğiyle toprağı ekmeyi bilen zanaatkar, fizik olarak sağlıklı Afrikalıları alıp zorla Küba, Martinik ve Guadelup merkezlerinden Latin, Orta ve Kuzey Amerika'daki çiftliklere satılırlar. İspanya ve Portekiz'in bu bölgelerde kolonileri olduğu için ilk başlarda iç ticaret gibi

görünen bu sisteme zamanla Fransa, İngiltere ve İsveç de katılmıştır ve İspanyol'la Portekiz kolonilerine insan götürerek sistemin dış ticaretini de sağlamışlardır. Amerika'ya

satılan bu kölelerden elde edilen parayla Avrupalılar ham madde satın alır ve aldıkları bu ham maddeyi kendi ülkelerinde işler. Atlantik köle ticaretinden gelen kâr öyle yükselir ki İngiltere'de Sanayi Devrimi bu şekilde kazanılan paraların değerlendirilmesiyle başlar. Ham maddenin işlenmesinden sonra elde edilen manüfaktürü de Avrupalılar doğudaki

ülkelere satar ve aslında para üzerine para kazanmış olurlar. Walter Rodney'in "Avrupa Afrika'yı Nasıl Geride Bıraktı?" kitabı bu sistemi çok iyi anlatır. Sistem bağlamında ve Atlantik köle ticaretinin yasal olarak devam ettiği yaklaşık 300 yıl boyunca toplamda 15 milyon Afrikalı, topraklarından kopartılarak insan haklarını hiçe sayan bir şekilde gemilere doldurularak Amerika'nın çeşitli bölgelerine gönderilmiştir. Atlantik köle ticareti, 1500-1800 yılları arasında Avrupa'nın bugünkü kapitalizminin yerine kullanılan bir sistemdir. Bu sistem öyle gelişmiştir ki 16. yüzyılın ortalarından itibaren de Doğu köle ticareti gelişmiştir.

“

Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz, Prusya ve Belçika, Afrika topraklarını kedi aralarında paylaşıp çeşitli bölgelerde kolonyal yönetimler kurmuşlardır. Bu yönetimler boyunca bölgelerdeki kaynaklar Avrupa'ya aktarılırken yerel nüfus da hangi ülke tarafından kolonyal bir yönetim sürdürülüyorsa o ülkenin kültürünün aşılması anlamına gelen asimilasyonla biçimlendirilmiştir.

”

Afrika'nın Hint Okyanusu'na komşu olan doğu bölgesinden pek çok kişi bugünkü Umman başta olmak üzere yine bugünkü Suudi Arabistan'a, hatta Hindistan'a bile götürülmüşlerdir. Atlantik ve Doğu köle ticareti sistemleri toprağı işleyecek kişileri kıtadan uzaklaştırdığı için bir dönem sonunda tarımı çökertmiş, açlığa ve yoksulluğa neden olmuştur. Bu yoksulluk ve açlık üzerine de Avrupalılar kısaca kaynakları kendi ülkelerine çekerken yerel nüfusun kültürünü kendine benzetme olarak da adlandırılabilir kolonyal sistemi uygulamışlardır.

İNSANI GÜVENSİZLİKTE KOLONYAL VE POSTKOLONYAL DÖNEM

Kolonyalizm Afrika'daki insani güvenliği geçersizleştiren ikinci başat etken olmuştur. Atlantik ve doğu köle ticaret sistemleri üzerine kurulan kolonyalizm, 1884-85 Berlin Konferansı sırasında yasallaşıp toplamda altı Avrupa ülkesinin Afrika'daki toprakların mülkiyetini

üzerlerine almasıyla oluşmuştur. Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz, Prusya ve Belçika, Afrika topraklarını kendi aralarında paylaşıp çeşitli bölgelerde kolonyal yönetimler kurmuşlardır. Bu yönetimler boyunca bölgelerdeki kaynaklar Avrupa'ya aktarılırken yerel nüfus da hangi ülke tarafından kolonyal bir yönetim sürdürülüyorsa o ülkenin kültürünün aşılmasına anlamına gelen asimilasyonla biçimlendirilmiştir. Böylece kolonyal yönetim süren ülkenin kültürüyle o bölgedeki yerel kültür kaynaşmış, ortaya melez bir kültür çıkmıştır. Homi Bhabha'nın "Kimliğin Yeri" adındaki kitabı bu melezliğin sadece kolonyal dönemde değil aynı zamanda postkolonyal dönemde de görüldüğünü savunur. Kolonyalizmin parçası olan asimilasyon Afrika'daki özellikle kültür güvenliğine zarar vermiştir. 1884-85 Berlin Konferansı'yla yasal olarak devam eden kolonyalizm, 1956 yılında Gana'nın bağımsız olmasıyla son bulmaya başlamıştır. Gana'nın bağımsızlığını izleyen diğer Afrika ülkeleri ise 1960 ve 1962

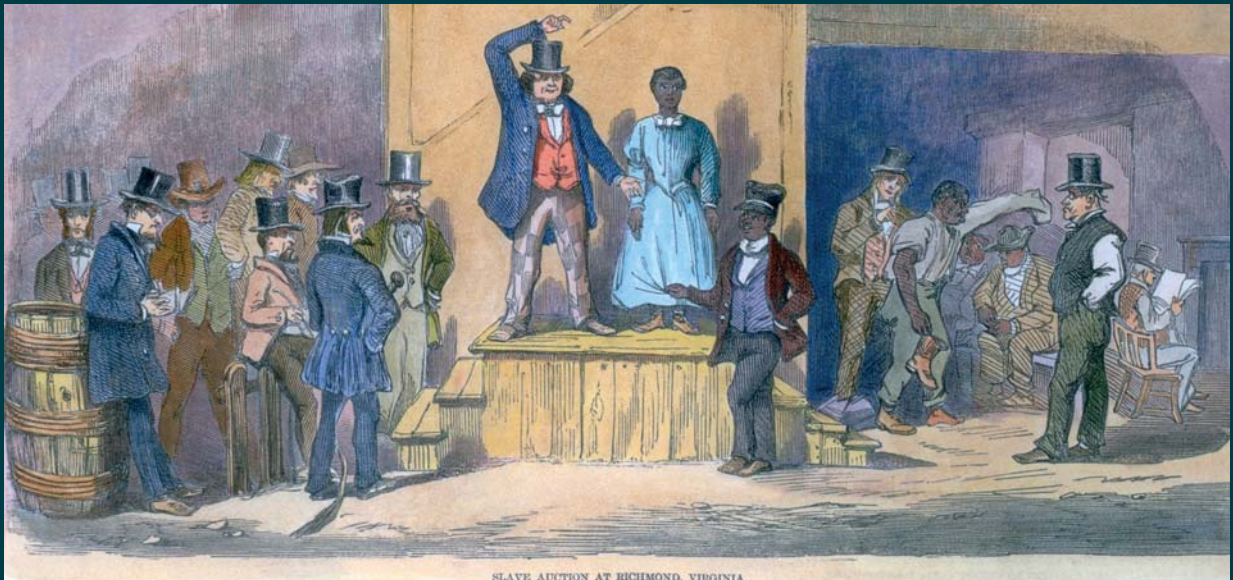
yılları çoğunlukta olmak üzere tek tek bağımsızlıklarını ilan edip kendi üzerlerindeki kolonyal yönetime son vermişlerdir.

“

Afrika'daki iç savaşlar sonunda ölen kişi sayısı 10 milyondan fazladır. Sadece Sudan'daki 1955-1972 iç savaşı sırasında 2 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı şekilde, Mozambik'teki 1977-1992 iç savaşı sonunda da 1 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. 2024 yılına girildiğinde iç savaşların Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti dışında bittiğini ancak darbelerin devam ettiği görülmektedir.

”

Ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte başlayan postkolonyal dönemdeki lider davranışları, Afrika'da insani güvenliği geçersizleştiren diğer etkindir. Özellikle ilk kuşak cumhurbaşkanları ülkelerinin bağımsızlıklarını

SLAVE AUCTION AT RICHMOND, VIRGINIA.

kendilerinin sağladıklarını düşündükleri için yönetici konumuna büyük yetkilerle gelmişlerdir. Bu geniş yetkilere bir de siyasi ve ekonomik yönetim alanlarında bilgi ve deneyim eksikliği de eklenince büyük sorunlar doğmuştur. Geniş yetkilerin cumhurbaşkanlarını denetimsizliğe sürmesi, deneyimsizlikten ve kolonyal dönemde Avrupalıların kimseyi yönetim konusunda öğretime tutmaması sonucunda verilen yanlış ekonomik politikalar, çok fazla etnik grubun birbirleriyle olan rekabeti gibi nedenlerle kısa bir anda kendini askerî darbelerle ve iç savaşlarda bulmuştur. 1956-2023 yılları arasındaki 218 askerî darbe girişimi ve yine yaklaşık 25 iç savaş sonucunda binlerce kişinin insani güvenliği tehdit edilmiştir. Afrika'daki iç savaşlar sonunda ölen kişi sayısı 10 milyondan fazladır. Sadece Sudan'daki 1955-1972 iç savaşı sırasında 2 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı şekilde, Mozambik'teki 1977-1992 iç savaşı sonunda da 1 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. 2024 yılına girildiğinde iç savaşların Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti dışında bittiğini ancak darbelerin devam ettiği görülmektedir. 2020 ve 2023 yılları arasında toplamda altı Afrika ülkesinde darbeler görülmüştür. Mali'de örneğin bir yılda iki darbe yaşanmıştır. Liderlerin yanlış ve toplumları krize sürükleyen kararları sonucunda ordunun gerçekleştirdiği bu darbelerin son üç yıldaki ana nedeni terörle mücadele yetersizliktir ki terör başlı başına insani güvenliği tehdit eden diğer etkidir.

Afrika'da insani güvenliği tehdit eden terörün ana eksenini bazı

cihatçı örgütler oluşturmaktadır. Cezayir İç Savaşı'ndan sonra ülkenin güneyine sürülen bu oluşumlar zamanla bu bölgelerde egemenlik kurarak Batı Afrika el-Kaidesi ve Orta Afrika el-Kaidesi adında iki örgüt kurmuşlar ve özellikle 2011 yılında çıkan Arap Baharı'nın getirdiği yapısal yenilenme ve bürokratik düzen eksikliğini fırsat bilerek Mali, Nijer, Burkina Faso gibi üç önemli Sahel ülkesinde kanlı eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bu iki örgüte ek olarak Boko Haram Nijerya'nın kuzeyinde, eş-Şebab ise Somali'de pek çok kişiyi öldüren eylemlerle gündeme gelmişlerdir. Bunların yanında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki M-23 gibi etnik örgütler de insani güvenliği tehdit etmektedir. 2011 yılından beri artan terör saldırılarına karşı şu ana kadar ne sivil hükümetler ne de darbe yönetimleri kalıcı çözüm getirememişlerdir. Bu hükümetler sadece terörle değil aynı zamanda diğer insani güvenlik tehdidi olan açlıkla da mücadele etmektedir. Özellikle Atlantik köle ticareti dönemine kadar uzanan, hatta uzatılması gereken bölgenin kronik sorunlarından yaygın açlık ve yoksulluk şu anda Afrika'daki en büyük insani güvenlik tehdididir. Aşırı sıcaklıklar ve kuraklıklar nedeniyle Afrika'nın doğusunda bulunan Etiyopya, Eritre, Güney Sudan, Somali, Cibuti yoğun bir açlık sorunuyla uğraşmaktadır. 2011 yılında belirginleşmeye başlayan bu sorun Birleşmiş Milletler (BM) tarafından olağanüstü olarak değerlendirilmiş ve 20 yıldan sonra ilk defa resmi olarak bir yerde açlık ilan edilmiştir. Bunun yanında 2023 yılının Şubat ayında başlayan Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş

da Afrika'ya buğdayla arpa arzını olumsuz etkilemiştir. Kıtada şu anda yaklaşık 25 milyon kişi yoğun açlık çekmektedir.

“

Darbeler ve iç savaşlar, terör ve açlık Afrikalıların insani güvenliğini tehdit eden ana etkenler olarak karşımıza çıkmışlardır. Atlantik ve Doğu köle ticaretinin bugün Afrika'da farklı metotlarla hâlâ devam ettiği yönünde iddialar vardır. Diğer etkenlerin de devam ettiği düşünüldüğünde tüm bunlar başlı başına büyük ve temelden çözülmesi gereken sorunlar olarak durmaktadır.

”

Sonuç olarak tarihten günümüze gelinen süreçte Atlantik köle ticaretiyle Doğu köle ticareti, kolonyalizm, asimilasyon, postkolonyal dönemde hatalı yönetici davranışları sonucu ortaya çıkan darbeler ve iç savaşlar, terör ve açlık Afrikalıların insani güvenliğini tehdit eden ana etkenler olarak karşımıza çıkmışlardır. Atlantik ve Doğu köle ticaretinin bugün Afrika'da farklı metotlarla hâlâ devam ettiği yönünde iddialar vardır. Diğer etkenlerin de devam ettiği düşünüldüğünde tüm bunlar başlı başına büyük ve temelden çözülmesi gereken sorunlar olarak durmaktadır. “Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler” her ne kadar olumlu ve gerekli bir ideal de olsa “sorunlara çözümler” bu başlıca etkenlerin ortadan daha hızlı kalkmasını ve Afrikalıların insani güvenliklerinin tehditinden kurtulmasını sağlayacaktır. ■

İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ: FİLİSTİN İÇİNDEKİ İHTİLAFIN YANSIMALARI

“

Bir yanda Batı Şeria merkezli olarak yönetimi elinde bulunduran Fetih yönetimi, diğer yanda ise Gazze'yi Katar gibi ülkelerin de maddi katkısıyla yıllardır yöneten Hamas oluşumu. İki coğrafya da aynı etnik kimliğe sahip kitleler tarafından temsil edilse de her iki yakada da hazzetmeyen siyasi aktörler bulunmaktadır.

”

EMRE KARACA

Diplomasi Muhabiri HABER GLOBAL

“

Akıl çağıydı, budalalık çağıydı da. İnanç çağıydı aynı zamanda inkâr çağıydı da.

Bir taraftan aydınlık bir taraftan karanlık mevsim yaşıyordu. Umudun baharıydı, yeisin kışı.”

Charles Dickens'in kült hâline gelen romanı “İki Şehrin Hikâyesi” işte bu sözlerle başlıyor. Yıllardır birçok bağlamda ve örnekte kullanılan bu alegorik benzetmenin yakışacağı bir örnek de Filistin özelinde ya-

şanmaktadır. Bir yanda Batı Şeria merkezli olarak yönetimi elinde bulunduran Fetih yönetimi, diğer yanda ise Gazze'yi Katar gibi ülkelerin de maddi katkısıyla yıllardır yöneten Hamas oluşumu. İki coğrafya da aynı etnik kimliğe sahip kitleler tarafından temsil edilse de her iki yakada da birbirlerinden çok da hazzetmeyen siyasi aktörler bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK) 1967'deki kararı, Filistinlilerin Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'yi yönetmesine ve İsrail'in bu bölgelerdeki işgalini

sona erdirmesine işaret etmektedir. Ancak İsrail tüm bu bölgelerde ya kontrolü sağlıyor ya da ablukayla fiili bir sınır çekerek Filistinlilerin özgür iradesini baskılamaktadır. 7 Ekim sonrasında yaşananlarsa artık bu kuskacın seviye atlamasına yol açtı. İsrail yıllardır çeşitli kademelerde fırsat buldukça Filistinliler üzerindeki işgal tahakkümüne devam etmektedir. Akıllara bu noktada gelen soruysa Filistin cephesinde oluşan/oluşamayan kitlesel dirençtir. Bu noktada Filistin içindeki derin ayrışmayı vurgulayarak farklı iki şehrin hikâyesini gözden geçirmek faydalı olacaktır.

FİLİSTİN DAVASINDA MUHATAP KİM?

400 yılı aşkın bir süre boyunca genel hatlarıyla Osmanlı Devleti'nin kontrol sağladığı bölgede bugüne taşınan sorunların temel başlangıç noktası Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluştu. Önce İngiliz Mandası, Filistinli Araplarla Yahudi göç

politikasının (Aliyah) katkısıyla oluşan Yahudi nüfusu kontrol edildi. Bu döneme Arapların direniş eksenli olarak başlattıkları ayaklanmalar ve Yahudilerin kurdukları paramiliter oluşumlar damga vurdu. 1948'de kurulan Yahudi devletiyle de başka bir aşamaya geçildi. Önce Filistin topraklarında yaşayan Araplar zorla yerinden edildi. Yahudi nüfus aşama aşama yönetimi ele geçirdi. 1967'deki "6 Gün Savaşları" ile İsrail'in işgal rejimi çok kritik bir sürece girdi. O tarihten sonra günümüze akseden sorunların temel kaynağı olan sınırlar çizilmiş oldu. 67 savaşının bir başka önemli noktası da savaşı kaybedenlerin prestij kaybı olarak kayıtlara geçmesiydi. O döneme değin Filistin davasını temsil iddiasıyla en önemli figür olarak ön plana çıkan Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır, 1970'teki ölümüne dek etkisi erozyona uğrayan bir lider hüviyetine döndü. Onun kurulumuna önderlik ettiği Filistin Kurtuluş Örgütünün

(FKÖ - 1964) çehresi aşama aşama değişti. Mağlubiyetin ardından FKÖ, İsrail'e karşı silahlı mücadele eden özerk bir direniş örgütü hüviyeti kazandı. Fetih Partisi örgütün lokomotifliğini üstlendi, genç bir lider ise o dönemde siyasi arenada temayüz etti. Yaser Arafat o dönemde liderliği ele alarak Filistin davasını Filistinlilerin ve yerinden edilmiş Filistin diasporasının üstlenmesine giden yolu açtı. O dönemde dünyada da artan sol tabanlı toplumsal hareketlerin oluşturduğu iklimin meşruluğu da önemli bir dayanak noktası oluşturdu. Arap milliyetçiliği, Baasçılık gibi akımların tesiri altındaki Filistin davası artık sol tabanlı Fetih tarafından temsil edilecekti. 1990'lı yıllarda ivme değişene kadar Filistin davasında ana aktör Fetih oldu.

İNTİFADA SONRASI DEĞİŞEN DENGELER

Mısır-İsrail normalleşmesi gibi döneme damga vuran hadiselerin de

şekillendirdiği süreçte önemli bir başka kırılma noktası 1987'deki ilk intifada oldu. Bu intifadayı Fetih üyeleri sürükledi, taşıdı. Haklı bir isyanın haykırışına ses verme hakkı onlarındı. Ancak sonrasında devreye giren Oslo Anlaşmaları (1993) yeni bir dönemin kapılarını açtı. İsrail devletinin tanınması, Filistin devletine verilmeyen haklar ve yıllardır süren mağduriyetin telafisini zora sokacak ödünler yeni bir hareketin filizlenmesine neden oldu. Aslında ilk etapta 1987'de kuruluşunu gerçekleştiren Hamas'ın varlığının kâbuslarına girdiği aktörler İsrail değildi. Monarşi karşıtı ve Arap dünyasındaki müesses nizamı kırmaya yönelik bu hareketin esinlendiği ana damar Mısır kaynaklı İhvan Hareketi'ydi. İhvan'ın doğduğu yer olan Mısır'da otoriter rejim tarafından kısa zamanda pasifize edilse de etkileri komşu Arap ülkelerinde hissedilmeye devam etti. Hamas, Gazze'de İhvan'ın uzantısı olarak ortaya çıktı. Her dönemde tekrar eden o klişe bir kez daha kendini gösterdi. Nasıl ki 1948 ile 1967 yılları arasında topraklarının eriyip gitmesine muktedir olmayan Arap liderler ve müesses nizam nedeniyle isyan bayrağını bir başka oluşum açtıysa benzer şekilde tarih yine tekerrür edecekti.

60'lardaki Fetih etkisine benzer tablo 90'lı yıllarla birlikte Hamas bağlamında da yaşandı. Hamas hareketi yıllardır Filistin halkını yöneten ancak kazanım-kayıp dengesinde terazinin olumsuz yanı daha ağır çeken bir geçmişe sahip FKÖ-Fetih'in tahtı sarsılmaya başladı. Filistinlilerin bir kısmı için Oslo başarısız bir anlaşmaydı, yönetici eliti yozlaşmıştı ve ortada

tıkanma yaşayan bir yönetim mekanizması vardı. Hamas'ın yıldızının parlayacağı yıllar geldi. Hamas 2000'li yılların ardından güçlü bir aktör olarak İhvan hareketinin kolu biçiminde Gazze merkezli olarak ortaya çıktı.

“

Hamas yıllarca yapılan seçimlere girmede ve çekince ederek katıldığı ilk ulusal seçim ise 2006 genel seçimleri oldu. Hamas büyük bir başarı kazanarak 132 sandalyeli Filistin meclisindeki 74 sandalyenin sahibi oldu, siyasi rakibi el-Fetih ise 45 sandalyede kaldı. Seçim sürecinin ardından ise karanlık bir ara dönem yaşandı. İç savaş olarak da nitelenen bu dönemde her iki taraf da ideolojik farklılıklar üzerine bina edilmiş ihtilafın tarafı oldular.

FİLİSTİN TOPRAKLARINDAKİ SEÇİM DÜĞÜMÜ

Hamas yıllarca Filistin seçimlerine katılmadı. Sebep ise seçimleri düzenleyen Filistin Yasama Konseyi ve Filistin yönetiminin İsrail'e taviz veren yapılar oldukları gerekçesiyle meşru görülmemesiydi. Böylece Hamas yıllarca yapılan seçimlere girmede ve çekince koydu. Bu kararını revize ederek katıldığı ilk ulusal seçim ise 2006 genel seçimleri oldu. Hamas büyük bir başarı kazanarak 132 sandalyeli Filistin meclisindeki 74 sandalyenin sahibi oldu, siyasi rakibi el-Fetih

ise 45 sandalyede kaldı. Seçim sürecinin ardından ise karanlık bir ara dönem yaşandı. İç savaş olarak da nitelenen bu dönemde her iki taraf da ideolojik farklılıkları üzerine bina edilmiş ihtilafın tarafı oldular. Devrimci-seküler kimliğe sahip Fetih Hareketi ile İhvan'ın gövdesinden tomurcuklanan Hamas arasındaki bu kanlı bilançoda yüzlerce kişi hayatını kaybetti. Günün sonunda taraflar kendi mezzilerine çekildi. Hamas Gazze'de, Fetih Batı Şeria'da hâkimiyetlerini ilân etti. O tarihten bu yana çeşitli gerekçelerle yapılması beklenen seçim erteleniyor.

2006'den beri bölgesel denklemde farklı ve kopuk coğrafyalardaki iki farklı yönetimin hâkimiyeti sağladığı görülmektedir. Birlik hükümeti kurmak teşebbüsleri akamete uğradı. Özellikle 2017'de iki tarafın da uzlaşmaya yakın olduğu görüşme trafiği yaşanmış ancak Gazze'deki güvenliği kimin yöneteceği konusunda kriz çıkmıştı. Yine benzer bir süreç Türkiye'nin arabuluculuğunda 2020 yılında gerçekleşmiş ancak Arap olmayan bir ülkede de uzlaşma çıkmamıştı. Geline nokta lider kadrosu Katar'da yer alan ve Gazze'de etkin Hamas ile Filistin'in fiili başkenti Ramallah'ı mesken tutan Fetih yönetimi arasında iki parçalı mevcut yapısını koruyan Filistin temsiliyeti bulunmaktadır. Aslında yıllar boyunca Filistin'deki iki farklı grubu da destekleyerek taraflardan birinin başat unsur olmasını ve Filistin'de ulusal birliğin sağlanmasını engelleyen İsrail politikasının da bu aşamaya gelmesine katkı sağladığı ifade edilebilir. Tüm bu süreçte dünyadaki ülkeler nezdinde ise muhatap hep Fetih yönetimi olarak görüldü.

Hamas'ı; İsrail, Avrupa Birliği ve ABD "terör örgütü" kabul etmektedir.

SOKAĞA YANSIYAN AYRIM VE ULUSAL BİRLİĞİN GELECEĞİ

Merak edilen bir başka konuya daha vurgu yapmak bu noktada önemli olabilir: Filistin sokaklarında 7 Ekim sonrasında her iki yapıya bakış açısı nasıl gelişti? Batı Şeria-Doğu Kudüs gibi Fetih'in daha egemen olduğu alanlarda Hamas'a yönelik nasıl bir tavır sergilenmektedir? 7 Ekim sonrasında İsrail'in soykırımı varan işgal silsilesine rağmen Filistin sokaklarında o beklenen isyan ateşinin harlanmadığı gözlemlenebilir. Buradaki başat unsurun yakın geçmişte yaşanan toplumsal hadiselerin Filistinlilerin aleyhine bir bilanço yaratması olduğunu belirtmek yanlış bir gözlem olmayacaktır. Bu tip olağanüstü zaman dilimlerinde halkın sokaklarda daha güçlü protesto dalgası oluşturması için gereken faktörlerin şu anda Filistin de mevcut olmadığı söylenebilir. Bu durumun oluşmasında halkın arkasında gideceği bütüncül siyasi

blokun bulunmaması rol oynamaktadır.

Ramallah'ta düzenli aralıklarla toplanan göstericiler İsrail'in amansız kara-hava operasyonlarına yönelik sloganlar atarak ABD'yi, İsrail'i ve yöneticilerini hedef almaktadır. Ancak hedef tahtasına konan yalnızca küresel ya da bölgesel hasımlar değildir. Bu protestolarda dakikalar ilerledikçe hem mevcut Filistin yönetimine hem de Devlet Başkanı Mahmud Abbas'a yönelik olarak tepkiler içeren söylemler de duyulmaya başlamaktadır. Yani siyasi istikrarsız ve topluma kılavuzluk edecek lider eksikliği nedeniyle Filistin halkında çaresizlikle harmanlanan bir kontrollü tepki reaksiyonu gelişmiş durumdadır. Gazze'deki şiddetin daha sınırlı olarak diğer şehirlere sıçramasına neden olan bu durum, Filistin halkının çaresizliğine de bir işaret oluşturmaktadır. 7 Ekim'deki Hamas'ın hamlesi karşısında ise hem Fetih yöneticileri destekler bir pozisyon aldı. Kapalı kapılar arkasında Hamas'ın eylem tarzına yönelik bazı eleştiriler dile getirilse de kamuoyuna yansıyan demeçlerde on-

larca yıldır devam eden İsrail işgalinin ortaya çıkardığı şartlara ve Hamas eyleminin bunun doğal sonucu olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Son 40 yılda makul zeminde buluşamayan bu farklı siyasi yaklaşımların mağduriyetini en çok Filistin halkı çekmektedir. Bundan sonraki süreçte daha ortak bir zemin sağlanabilirse siyasi parçalanmışlık daha demokratik seviyeye taşınabilir, İsrail'e yönelik Filistin direnci güçlenebilir ve iki devletli çözüme giden kapı da daha somut adımlar atılabilir.

Gelinen aşamada hem bir yandan İsrail ile Hamas'ın askerî kanadı İzzettin el-Kassam arasında çatışma süreci devam etmekte hem de Fetih ve Hamas yöneticilerinin dâhil olduğu çeşitli mekanizmalar aracılığıyla uluslararası diplomatik alanda çözüm formülleri aranmaktadır. Fetihli yetkililer bundan sonraki süreçte ulusal birliğin sağlanması gerekliliğinin altını çizmektedir.

Sonuç olarak son 40 yılda makul zeminde buluşamayan bu farklı siyasi yaklaşımların mağduriyetini en çok Filistin halkı çekmektedir. Bundan sonraki süreçte daha ortak bir zemin sağlanabilirse siyasi parçalanmışlık daha demokratik seviyeye taşınabilir, İsrail'e yönelik Filistin direnci güçlenebilir ve iki devletli çözüme giden kapı da daha somut adımlar atılabilir. ■

GAZZE KRİZİ, AMERİKAN KAMUOYU VE BAŞKANLIK SEÇİMLERİ

“

Yapılan kamuoyu araştırmaları da İsrail'in krize yönelik izlediği "sınırsız güç kullanımı" politikasının dünya genelindeki İsrail algısını önemli oranda zayıflattığını ortaya koymaktadır. Örneğin, ABD merkezli küresel araştırma şirketi Morning Consult'ın yaptığı online bir araştırma İsrail'e olan sempatinin dünya genelinde %18 oranında gerilediğini göstermektedir. Aynı araştırmada, Batı ülkeleri içerisinde İsrail algısının pozitif olduğu tek ülkenin ABD olduğu görölmektedir. Ancak ABD genelindeki İsrail sempatisi de krizin ardından kısıtlı da olsa düşme eğilimi içerisine girmiştir.

”

DR. TAMER KAŞIKCI Akademisyen **ESOGÜ**

İsrail'in Gazze'deki operasyonları orantısız bir şekilde devam ederken uluslararası toplumda İsrail'e yönelik eleştirilerin dozu artmaya başlamıştır. Örneğin geçtiğimiz günlerde Güney Afrika'nın başvurusuyla Uluslararası Adalet Divanında İsrail'in Gazze'de soykırım yaptığına ilişkin dava süreci başlamıştır. Bu durum, 7 Ekim saldırılarının hemen akabinde tüm dünyada oluşan İsrail sempatisinin giderek zayıflamakta olduğunu ve İsrail'in operasyonları karşısında küresel bir eğilimin ortaya çıkmakta olduğunu açıkça göster-

mektedir. Bu şartlar altında İsrail'in "sarsılmaz" destekçisi ABD'nin hem uluslararası toplumdan hem de kendi toplumundan gelen baskılar karşısında nasıl bir politika izleyeceği sorusu merak uyandırmaktadır. Bu sorunun etrafında şekillenen bu kısa yazıda yapılan çeşitli kamuoyu yoklamalarının sonuçları ışığında Amerikan toplumunun Joe Biden yönetiminin krize yönelik izlediği politikalara tepkisi irdelenecek ve bu durumun gelecek Amerikan başkanlık seçimlerine olası etkisi tartışılacaktır.

DÜNYA VE ABD KAMUOYUNDA GAZZE KRİZİ

Krizin başlangıç günlerinde Hamas'ın saldırılarının ardından birçok devlet İsrail'e olan desteklerini açıklarken ilerleyen günlerde İsrail'in izlediği "ayrım gözetmeyen katliam" politikası nedeniyle dünya kamuoyunda güçlü bir tepki ortaya çıkmıştır. Başta önemli Batı ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde düzenlenen geniş katılımlı protesto gösterileri bu tepkinin en önemli göstergesidir. Bunun yanı sıra yapılan kamuoyu araştırmaları da İsrail'in krize yönelik izlediği "sınırsız güç kullanımı" politikasının dünya genelindeki İsrail algısını önemli oranda zayıflattığını ortaya koymaktadır. Örneğin, ABD merkezli küresel araştırma şirketi Morning Consult'ın yaptığı online bir araştırma İsrail'e olan sempatinin dünya genelinde %18 oranında gerilediğini göstermektedir. Aynı araştırmada, Batı ülkeleri içerisinde İsrail algısının pozitif olduğu tek ülkenin ABD olduğu görülmektedir. Ancak ABD genelindeki İsrail sempatisi de krizin ardından kısıtlı da olsa düşme eğilimi içerisine girmiştir.

Krizin başlangıcından bu yana Biden yönetimi İsrail'in en güçlü destekçisi olurken yönetimin bu tek taraflı politikasının aksine Amerikan kamuoyunda ciddi görüş ayrılıklarının yer aldığı görülmektedir. Krizin ilk günlerinde Hamas'ın saldırılarının etkisiyle Amerikan kamuoyunda da genel bir destek eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu güçlü eğilim nedeniyle İsrail'e yönelik eleştirel söylemlerde bulunmak dahi kabul edilemez olarak

görülmüştür. Ancak zaman içerisinde İsrail'in hukuki ve ahlaki her türlü sınırı göz ardı ederek aşırı güç kullanımı nedeniyle Gazze halkının yaşamakta olduğu "trajedi" Amerikan kamuoyundaki İsrail yanlısı eğilimin zayıflamasına neden olmuştur.

Tüm dünyada olduğu gibi ABD'de de İsrail aleyhtarı kalabalık gösteriler düzenlenmeye ve iki taraf arasında hemen bir ateşkes yapılmasına yönelik çağrılar dile getirilmeye başlanmıştır. Amerikan kamuoyundaki bu değişim yapılan anket çalışmalarında açıkça görülmektedir. Yine Morning Consult'ın verilerine göre Amerikan toplumu içerisinde ateşkes yapılmasını destekleyenlerin oranı %60'a kadar yükselmiştir. Benzer şekilde bir başka araştırma şirketi olan Pew Araştırma Merkezinin aralık ayı içerisinde yaptığı bir başka araştırmada, katılımcıların %25'i İsrail'in Hamas'a yönelik operasyonlarında "doğru bir yöntem" uyguladığını söylerken %27'si İsrail'in "fazla ileri gittiğini" düşünmektedir. Dahası yine aynı araştırmada katılımcıların yaklaşık %70'inin İsrail'in operasyonlarının olması gerekenden daha uzun sürmesinden, krizin bölgede başka ülkelere ve aktörlere sıçrayabileceğinden ve hatta ABD'deki Yahudi ve Müslüman toplulukların kriz nedeniyle şiddete maruz kalabileceğinden endişe ettiklerini göstermektedir. Bu veriler Amerikan toplumu içerisinde hâlen güçlü bir İsrail sempatisinin olduğunu gösterirken diğer yandan krizin derinleşmesi ihtimalinin Amerikan toplumunda güçlü bir endişe yarattığını ortaya koymaktadır.

“

Şüphesiz ki Gazze krizinin tek başına Amerikan başkanlık yarışında belirleyici olacağını söylemek mümkün değildir. Ancak bununla birlikte, her oyun değerli olduğu, birbirine bu denli yakın oylara sahip adayların yarıştığı bir seçimde ABD'deki Yahudi ve Müslüman toplulukların desteğini almak kesinlikle önem arz etmektedir.

”

GAZZE KRİZİNİN BAŞKANLIK YARIŞINA OLASI ETKİSİ

Gazze krizini ABD açısından önemli kılan unsurlardan biri 2024 yılı Kasım ayında yapılacak olan başkanlık seçimleridir. Yeniden aday olduğunu açıklayan Biden'ın karşısında, Cumhuriyetçilerin adayı olmasına kesin gözüyle bakılan Donald Trump'ın başkanlık için yarışacağı öngörülmektedir. Yine iki adayın yarıştığı 2020 seçimlerinde Biden, Trump'a karşı nispeten rahat kazanmış olmasına rağmen, bugün yapılmakta olan araştırmalar olası bir Biden-Trump rekabetinde ibrenin %1'lik bir oranda Trump lehine olduğunu göstermektedir. Şüphesiz ki Gazze krizinin tek başına Amerikan başkanlık yarışında belirleyici olacağını söylemek mümkün değildir. Ancak bununla birlikte, her oyun değerli olduğu, birbirine bu denli yakın oylara sahip adayların yarıştığı bir seçimde ABD'deki Yahudi ve Müslüman toplulukların desteğini almak kesinlikle önem arz etmektedir.

Bu şartlar içerisinde Biden yönetiminin krize yönelik izlediği politikanın başkanlık yarışının gidişatını belirleyecek tek unsur olmasa bile önemli etkenlerden biri olacağı açıktır. Bu açıdan yapılan kamuoyu araştırmalarında, halkın Biden yönetiminin izlediği politikaya yönelik algısı ayrı bir öneme sahiptir. Genel olarak yapılan araştırmaların birçoğunda Biden yönetiminin izlediği İsrail yanlısı politikanın toplumun önemli bir kesimi tarafından yeterli bulunmadığı ve eleştirildiği görülmektedir. Örneğin, ABD merkezli Pew Araştırma Merkezinin yaptığı araştırmada Biden yönetiminin krize yönelik geliştirdiği politikalar konusunda katılımcıların sadece %35'i Biden yönetimini başarılı görürken katılımcıların %41'i yönetimin izlediği politikayı desteklemediğini beyan etmiştir. New York Times tarafından yapılan bir başka ilginç ankette ise katılımcıların %46'sının Trump'ın mevcut krizi yönetmede Biden'dan daha başarılı olacağına inandıklarını söylemiş, katılımcıların sadece %38'i Biden lehine görüş bildirmiştir.

Her ne kadar anketlerin mevcut gerçekliği birebir ortaya çıkardığını söylemek mümkün olmasa da elde edilen veriler, Amerikan toplumunun Biden yönetiminin izlediği politikalar hakkındaki algısına yönelik bir fikir vermekte ve Biden'ın bu hususta toplumu yeterince memnun etmediğini açıkça göstermektedir. Yine birçok araştırmamanın verileri Demokrat seçmenlerin Cumhuriyetçi seçmenlerden daha fazla oranda İsrail'in "katliam" politikasını eleştirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Biden'ın izlediği ağırlıklı olarak İsrail yanlısı

politika Demokrat seçmenlerin tercihini yansıtmamaktadır. Seçmenlerin bu tutumunun Biden yönetimi içerisinde de yansımaları görülmektedir. Geçtiğimiz üç ay içerisinde yönetimin çeşitli kademeleri içerisinde yer alan bazı görevliler Biden'ın "fazla" İsrail yanlısı tavrını protesto etmek amacıyla istifa etmiştir. Bu durum özellikle Demokrat seçmenler açısından ciddi bir açmaz yaratmaktadır. Zira bu eleştiri nedeniyle seçmenlerin Biden'dan uzaklaşması, Trump'ın seçimleri kazanma olasılığını artırmaktadır.

“
Hem Biden'ın İsrail ve Yahudi lobisiyle güçlü kişisel bağları hem de Amerikan siyasi yapılanması üzerindeki Yahudi lobisi etkisi Biden'ın dengeli bir politika izlemesini güçleştirmektedir. Bu açmaza karşılık Biden yönetiminin iki devletli çözüm konusundaki baskısı ise dünya kamuoyunun itirazlarına rağmen Filistin toplumunun tüm haklarını göz ardı eden İsrail'in katliam politikasını durdurmak için yeterli olmamakta, sadece söylem düzeyinde zayıf bir temenniden öte gidememektedir.

Hem seçmenden hem de kendi yönetimi içerisinden aldığı bu tepkiler karşısında Biden'ın krize yönelik izlediği politikayı gözden geçirmesi gerekliliği aşikârdır. Zira bu tarz bir revizyon ihtimali de zaman zaman Biden'ın söylemle-

rinde görülmektedir. Aralık ayı içerisinde yaptığı bir konuşmada ilk defa İsrail'in düzenlediği operasyonlara ilişkin "ayrım gözetmeksizin yapılan bombalamalar" hususuna dikkat çeken Biden'ın bu ifadesi İsrail'e bir uyarı olarak algılanmıştır. Diğer yandan, İsrail'in ve ABD'deki Yahudi lobisinin tepkisi nedeniyle İsrail'in düzenlediği operasyonları durdurma hususunda yeterince baskı yapma ihtimali bulunmayan Biden yönetimi, üzerindeki baskıları hafifletmek için İsrail'in iki-devletli çözümü kabul etmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak yaklaşan başkanlık seçimleri, Biden yönetiminin Gazze krizini yönetme hususunda daha etkin ve dengeli bir politika izlemesini zorunlu kılmaktadır. Zira kamuoyu araştırmaları yönetimin bugüne kadar izlediği politikaların hem genel olarak halkı hem de Demokrat seçmeni yeterince memnun etmediğini açıkça göstermektedir. Diğer yandan hem Biden'ın İsrail ve Yahudi lobisiyle güçlü kişisel bağları hem de Amerikan siyasi yapılanması üzerindeki Yahudi lobisi etkisi Biden'ın dengeli bir politika izlemesini güçleştirmektedir. Bu açmaza karşılık Biden yönetiminin iki devletli çözüm konusundaki baskısı ise dünya kamuoyunun itirazlarına rağmen Filistin toplumunun tüm haklarını göz ardı eden İsrail'in katliam politikasını durdurmak için yeterli olmamakta, sadece söylem düzeyinde zayıf bir temenniden öte gidememektedir. Bu nedenle özel olarak Gazze krizi, genel olarak da Filistin meselesi seçim yarışında Biden'ın geleceği üzerinde etkili olacak gibi görünmektedir. ■

ORTADOĞU'DA İNSANI GÜVENSİZLİK ÇIKMAZI VE GÖÇ

MERVE ZORLU

Doktora İKÇÜ

“

1994 tarihli BM İnsani Kalkınma Raporu'nda açlık, işsizlik, sosyal çatışmalar, çevresel tehlikeler, hastalıklar, suçlar ve siyasi baskılar gibi tehlikeler insan güvenliği için tehdit olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda raporda insani güvenliğin temel bileşenlerinin ekonomi, gıda, sağlık, çevre, bireysel, topluluk ve siyasi alanları kapsayacak şekilde geniş bir çerçeveden ele alınmasına vurgu yapılmıştır.

”

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) verilerine göre 2023 yılı itibarıyla 110 milyon insan yerinden edilmiş durumdadır. Bunun 36,4 milyonunu ise sığınmacılar oluşturmaktadır. Zorunlu göçün en önemli sebeplerinden olan insani güvensizlik durumu göç eğilimindeki artışı beraberinde getirmektedir. Ortadoğu ülkeleriyle dünyadaki göç trendine

kaynaklık etmeleriyle öne çıkmaktadır. Nitekim ekonomi, gıda, sağlık, çevre, bireysel, topluluk ve siyasi güvenlik alanlarını kapsayan insani güvenliğin bölge ülkelerinde önemli bir insani soruna dönüştüğü görülmektedir. Göçün rotası ve artışı ise Ortadoğu toplumları için söz konusu insani güvensizlik durumunun sürekli hâle dönüşmesini beraberinde getirmektedir.

ORTADOĞU'DA İNSANİ GÜVENLİĞE BAKIŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik çerçevesinde yapılan çalışmaların gündemine giren konular çeşitlenmiştir. Günümüzde askerî ağırlıklı geleneksel güvenlik konuları önemini korumaya devam

etse de çeşitlenen tehditler, gün geçtikçe bireylerin ve toplulukların güvenliklerine ilişkin kaygıları artırmaktadır. Nitekim 1994 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) İnsani Kalkınma Raporu'nda açlık, işsizlik, sosyal çatışmalar, çevresel tehlikeler, hastalıklar, suçlar ve siyasi baskılar gibi tehlikeler insan güvenliği için tehdit olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda raporda insani güvenliğin temel bileşenlerinin ekonomi, gıda, sağlık, çevre, bireysel, topluluk ve siyasi alanları kapsayacak şekilde geniş bir çerçeveden ele alınmasına vurgu yapılmıştır. 21. yüzyılda insani güvenliğin en önemli niteliklerinden birisi diğer birçok alanda olduğu gibi ulus-aşırı ve birbirine karşılıklı bağımlı olma durumudur. Bu bağlamda dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan insani güvenlik sorununun başta bölge ülkeleri olmak üzere diğer ülkeleri de etkilediği görülmektedir. Başarısız devletler, kontrol altına alınamayan nüfus artışları, uluslararası terör, ekonomik fırsat eşitsizlikleri, çevresel sorunlar, son dönemde gündemde önemli yer tutmaya başlayan iklim değişikliğinin etkileri ve salgınlar günümüzde insani güvenlik açısından geleneksel devlet merkezli çatışmaların önüne geçecek boyutta insani güvenliğe tehdit oluşturmaktadır.

Güncel konjunktürde Ortadoğu toplumlarının çeşitli sebeplerle insani güvensizliği şiddetli şekilde yaşadığı görülmektedir. Büyük insan topluluklarının sağlığını, güvenliği ve refahını etkileyen olay veya olaylar bütünü olarak kabul edilen insani kriz durumu Ortadoğu bölgesinde gün geçtikçe derinleşmektedir. Bu bağlamda insani

güvenliği etkileme potansiyeli olan ilk unsur artan genç nüfus oranıdır. BM verilerine göre genç nüfus (30 yaş altı) Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinde %30'larda seyrederken Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki nüfusun %55'ten fazlasını gençler oluşturmaktadır. Bölge ülkelerinde nüfus dağılımı farklılıklar gösterse de Yemen, Irak, Ürdün, Mısır, Suriye, Cezayir, Libya, Lübnan ve Bahreyn gibi ülkelerde genç nüfus ülkenin %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Gelecekte dünya genelinde nüfus artış hızında bir düşüş olması beklense de BM'nin 2050 tahminlerine göre, bu bölgede genç nüfusun %40-50 aralığında seyredeceği tahmin edilmektedir. Ancak insani güvenlik çerçevesinde doğacak problem bölge ülkelerinin bu nüfus artışını kaldıracabilecek sosyoekonomik yapı kapasitesine sahip olmayışıdır. İkinci unsur bölge yönetimlerinin yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve çatışma durumlarıyla rejim güvenliğiyle devlet güvenliğini iç içe geçirerek insani güvenlik unsurlarını ikinci plana atma eğilimiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bölge yönetimlerinin devlet güvenliği için insanların temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda bazı fedakârlıkların yapılabileceğini meşru gösterme çabasında olduğu görülmektedir. Diğer taraftan rejim güvenliği otoriter devletlerin altında ezilen toplumların insani güvensizliğini derinleştirmektedir.

Üçüncü unsur her geçen gün artan işsizlik sebebiyle oluşmaktadır. 2020 yılında Dünya Bankası verilerine göre en yüksek genç işsizlik (15-24 yaş) oranı ortalama %28 ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika böl-

gesinde saptanmıştır. Arap Barometresi verilerine 2021 yılında bireylerin yaşadığı en büyük zorlukların sırasıyla işsizlik, pandemi ve yolsuzluk olduğu görülmüştür. Buradan yapısal eksikliklerin ve bozulmaların insani güvenliği farklı boyutlarda etkileyerek kaygıyı yükselttiği anlaşılmaktadır. Dördüncü unsur artan gıda fiyatları ve küresel gıda krizinden doğmaktadır. Günümüzde yaşanan küresel gıda krizi, pandemi ve Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte modern dönemin en şiddetli gıda krizine dönüşmüştür. Bu krizin etkileri ise en yoğun şekilde Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde hissedilmektedir. Uluslararası Para Fonu (IMF) açıklamalarına göre Ortadoğu'da 141 milyon insan gıda güvensizliğine maruz kalmaktadır. Gıda güvensizliği konusu çevresel faktörler ve iklim değişikliğiyle birleşince günümüzde daha şiddetli şekilde hissedilmektedir. Bu bağlamda ise bölgedeki insani güvensizliği derinleştiren beşinci unsur çevresel faktörlerle ortaya çıkmaktadır. Dünya genelinde su sıkıntısı yaşayan 17 ülkeden 12'sinin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da olduğu bilinmektedir. Su kaynaklarının varlığı ise gıda güvenliğinden, tarımsal üretim ve ekonomiye kadar birçok alanı derinden etkilemektedir. Artan nüfus için gerekli gıdanın sağlanabilmesi başlı başına bölgede bir problemken iklim değişikliğinin çevresel etkileri gıda güvensizliğini şiddetlendirmektedir. Fiyat artışlarıyla başa çıkma kapasitesine sahip olmayan ve itihalete bağımlı ülkeler çatışma, iç savaş ve siyasi istikrarsızlıklarla gıda krizinin insani krizine dönüşmesine zemin hazırlamaktadır.

Özellikle Yemen, Suriye, İran, Irak, Mısır, Tunus, Lübnan, Filistin ve Ürdün gibi ülkeler bu bağlamda daha kırılgan olmalarıyla öne çıkmaktadır. Söz konusu insani güvensizliğin yarattığı kaygı durumu bölge toplumlarında devam eden çatışmalarının sürekliliğine zemin hazırlarken özellikle Suriye, Yemen, Lübnan ve Filistin'de insani krizlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bölgede yaşanan tüm bu kaygıların, insani güvensizliği çıkarma sürükleyen ve güvensizliği derinleştiren kitlesel göçlerin oluşmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

“

Bölgedeki insani güvensizlik sebepleriyle göçe en çok kaynaklık eden ülkenin Suriye olduğu bilinmektedir. Nitekim yerinden edilen yaklaşık 7 milyon insanla da dünyadaki en yüksek sığınmacı nüfusunu Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriye iç savaşı öncesi yaşanan insani güvensizlik koşulları savaş durumuyla insani krize dönüşmüş ve göçlerle birlikte sürekli hâle gelmiştir.

”

İNSANI GÜVENSİZLİK SARMALINDA GÖÇ

Geniş anlamda insani güvensizlikle ortaya çıkan göç hareketleri zorunlu göç durumu olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda bireyler insan hakları ihlallerinden, ekonomik, kültürel, politik ve sosyal kısıtlılıklardan kaçmaktadır. Ancak çoğu durumda bireyleri kay-

nak ülkelerde ya da şehirlerde göçe zorlayan koşullar farklı bağlamlarda göç edilen yerlerde de devam etmektedir. Yurt içinde yerinden edilmelerde ülke içinde yapısal bozulmalar nüfus yığılmalarıyla derinleşirken uluslararası göçlerde ucuz ücretlerden yabancı düşmanlığına kadar pek çok nedenle bireyler insani güvensizliğe maruz kalmaya devam etmektedir. Bu durum söz konusu bireylerin insani güvensizlik durumunu çıkmaza sürüklemektedir. Bu bağlamda söz konusu güvensizlik sarmalına en çok maruz kalanların başında Ortadoğu toplumları gelmektedir. İnsani güvenliğin karşılıklı bağımlılıkla ilişkisi ve ulus-aşırı boyutu bölgeyi bu bağlamda daha da kırılgan hâle getirmektedir. Nitekim BMMYK tespitlerine göre sığınmacıların %69'u komşu ülkelerde yaşamlarına devam etmektedir.

Günümüzde bölgedeki insani güvensizlik sebepleriyle göçe en çok kaynaklık eden ülkenin Suriye olduğu bilinmektedir. Nitekim yerinden edilen yaklaşık 7 milyon insanla da dünyadaki en yüksek sığınmacı nüfusunu Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriye iç savaşı öncesi yaşanan insani güvensizlik koşulları savaş durumuyla insani krize dönüşmüş ve göçlerle birlikte sürekli hâle gelmiştir. Ülke içindeki ekonomik çöküş akabinde, göçmenlerin ilk rotalarından birisi olan Lübnan'daki ekonomik çöküş ve başta Türkiye olmak üzere diğer hedef ülkelerdeki küresel salgın ve Ukrayna savaşı kaynaklı ekonomik gerileme Suriyelilerin insani güvensizliğini derinleştirmiştir. Yemen, Ortadoğu'da insani krizin ortaya çıktığı diğer bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. 10 yıldır

devam eden Yemen hükümeti ve Husiler arasındaki çatışmalar, mevcut insani güvensizliği dramatik boyutlara çıkarmıştır. Bugüne kadar 20 binden fazla insanın hayatını kaybettiği çatışmalarda şiddetin 2024 itibarıyla arttığı görülmektedir. İç savaş öncesinde %50 Yemenli yoksullukla mücadele ederken günümüzde bu oranın %70'leri aştığı tahmin edilmektedir. Rusya-Ukrayna savaşıyla ise insani güvenlik şiddetlenmiş ve 20 milyon kişinin gıda güvensizliğiyle baş etmek zorunda kaldığı görülmüştür. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konfederasyonu (IFRC) tespitlerine göre 2023 yılı itibarıyla Yemen'de 21,6 milyon insanın yardım ve korumaya ihtiyacı olduğu bilinmektedir. Tüm bu güvensizlik hâli her gün artan göçü üretmeye devam etmektedir. 2023 itibarıyla IFRC'nin verilerine göre Yemen'de 4,5 milyon insan yerinden edilmiştir. Bölgedeki insani güvenlik kırılganlığıyla dikkat çeken diğer ülke Lübnan'dır. Toplam buğday ihtiyacının %80'ini Ukrayna'dan karşılayan Lübnan, Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle en çok etkilenen ülkelerden olmuştur. Beyrut Liman'ındaki patlama akabinde gıda tedarikindeki sıkıntılar fiyat enflasyonunu ortaya çıkararak Lübnan'da ekonomik çöküşü getirmiştir. Yüksek enflasyon ve yoksullukla 3,4 milyon insan insani yardıma muhtaç hâle gelmiştir. 1,5 milyon Suriyeli ve 500 bin Filistinli sığınmacıyı barındıran Lübnan'da göç eğilimleri her geçen gün artmaktadır. Özellikle bölgede insani krizlerin yaşandığı diğer bir ülke olan Filistin'deki İsrail saldırılarıyla bu eğilimler daha da artmıştır. Lübnan-İsrail sınırında Ekim 2023'te artan çatışmalar

Lübnan'da 20.000 kişinin yerinden edilmesine sebep olmuştur. İsrail-Filistin çatışmasında ise 4 ay içinde öldürülen Filistinlinin 30 bini bulunduğu düşünülmektedir. Yaklaşık 2 milyon insanın ise yerinden edildiği bilinmekle birlikte göç eğilimi devam eden çatışmalarla her geçen gün artmaktadır.

“

Hâlihazırda bölge ülkelerindeki mevcut insani güvensizlik durumu göçmenler için yeniden oluşmakta, böylece Ortadoğu toplumları için söz konusu güvensizlik durumu çıkmaza girmektedir. Bölge dışına gerçekleşen göçlerdeki artış ise dünyadaki yabancı düşmanlığını artırırken aşırı milliyetçi eğilimleri de beslemektedir.

”

Sonuç olarak bölgedeki örnekendirilen ülkeler Ortadoğu'da insani güvensizliğin en şiddetli şekilde yaşandığı ülkelerden sadece öne çıkanlarıdır. Nitekim bu ülkelerden doğan göç eğiliminin rotası öncelikli olarak yine bölge ülkelerine olmaktadır. Bu bağlamda hâlihazırda bölge ülkelerindeki mevcut insani güvensizlik durumu göçmenler için yeniden oluşmakta, böylece Ortadoğu toplumları için söz konusu güvensizlik durumu çıkmaza girmektedir. Bölge dışına gerçekleşen göçlerdeki artış ise dünyadaki yabancı düşmanlığını artırırken aşırı milliyetçi eğilimleri de beslemektedir. Böylece Ortadoğu toplumları bölge ötesi göçlerde de benzer güvensizliklere maruz kalmaya devam etmektedir. ■

ÜST ANLATILARIN YAPIBOZUMU VE FAİLLİĞİN GERİ DÖNÜŞÜ: HUSİ-İRAN İLİŞKİLERİ

GÖKHAN ERELI

Koordinatör ORSAM

“

Ortadoğu'daki ittifak ve ortaklık ilişkilerinde faillik kavramının bir açıklayıcı gücü olduğunu görmezden gelen vekil kavramsallaştırması, Husiler'in İran'ın doğrudan bir vekili olduğuna yönelik bir kanının yerleşmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla, İran'ın Husiler'i bir vekil olarak kullandığı, Husiler'in herhangi bir failliğinin bulunmadığı fikri büyük oranda yerleşmiştir. Fakat bu ilişkinin temellerini bulduğu üst anlatının yapıbozuma uğratılması aslına bakıldığında ilişkinin tek yönlü olmadığını, sabit anlamlardan oluşmadığını ve hiyerarşik ilişki biçimleri içerdiğini ve kendi bünyesinde ikili karşıtlıkları barındırdığını gösterebilecektir.

”

Ortadoğu'daki ittifak/müttefik, ortaklık/ortak ilişkileri açısından bakıldığında öne çıkan bir ittifak/ortaklık ağı olarak İran'ın bölgede desteklediği güçler tarafından ortaya koyulan yapı öne çıkıyor olarak görülebilir. Üst anlatılar çerçevesinde

“Şii Hilali”, “Direniş Eksenini” olarak farklı şekillerde isimlendirilen bu yapı, Bahreyn'deki el-Aştar grubunu, Irak'taki Haşdi Şaabi ve içerisindeki Ketaib Hizbullah, Asaib

Ehl'il-Hak, Suriye'de Liva Fatimiyun, Liva Zeynebiyyun, Lübnan'daki Hizbullah'ı, Filistin'deki İslami Cihad Hareketi ve İzzeddin el-Kassam Tugayları gibi yapıları ve

son olarak Yemen’de Husileri içermektedir. Bu çerçevede, 7 Ekim olaylarının akabinde 19 Kasım tarihinden itibaren Yemen’deki Husiler’in (Ensarullah) Kızıldeniz, Babülmendep ve Aden Körfezi merkezli gerçekleştirdikleri hamleler gerek grubun İran’la bağlarına yönelik gerekse de grubun siyasi/ideolojik kimliğine ve akıbetine yönelik soru işaretlerini beraberinde getirdi. Bu çerçevedeki önemli bir nokta ise Husiler’in, İran’la ilişkileri konusundaki üst

anlatıdır. Buna göre aslında Ortadoğu’daki ittifak ve ortaklık ilişkilerinde faillik kavramının bir açıklayıcı gücü olduğunu görmezden gelen vekil kavramsallaştırması, Husiler’in İran’ın doğrudan bir vekili olduğuna yönelik bir kanının yerleşmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla, İran’ın Husiler’i bir vekil olarak kullandığı, Husiler’in herhangi bir failliğinin bulunmadığı fikri büyük oranda yerleşmiştir. Fakat bu ilişkinin temellerini bulduğu üst anlatının

yapıbozuma uğratılması aslına bakıldığında ilişkinin tek yönlü olmadığını, sabit anlamlardan oluşmadığını ve hiyerarşik ilişki biçimleri içerdiğini ve kendi bünyesinde ikili karşıtlıkları barındırdığını gösterebilecektir.

ÜST ANLATININ HUSİ-İRAN TASVİRİ

Her şeyden önce Husiler’in İran’la ilişkileri konusunda tek yönlü bir ilişki algısı olduğu ifade edilmelidir. Bu anlayışa göre, İran’ın diğer bü-

tün desteklediği Şii milisler gibi Husiler’i de bir vekil gücü olarak kullandığı, Husiler’in kendi bağımsız karar alma yeteneklerinin olmadığı ve Husiler’in yerel/ulusal ve bölgesel hamlelerinde İran’ın bu hamlelerin arkasındaki temel aktör olduğu fikri yayılmaktadır. Aynı zamanda söz konusu üst anlatının bir diğer bileşenine göre Husiler’in sadece İran’ın altında hareket eden pasif bir aktör oldukları kendi dinamikleri, hedefleri ve stratejileri olmadığı iddia edilmektedir. Bunun yanında üst anlatıda ikili ilişki sadece İran’ın Husiler’e empoze ettiği bir yapı şeklinde hareket ettiği, karşılıklı çıkar ve etkileşimlerle şekillenen bir iş birliğinden ziyade, İran’ın ilişkiadaki baskın taraf olduğu ve ilişkinin temelden hiyerarşik olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında üst anlatının eksik kaldığı boyutlardan bir tanesi de iki aktör arasındaki ilişkinin büyük oranda bölgesel/uluslararası ve sınıraşan dinamikleri görmezden geldiğidir. Aynı zamanda üst anlatı, İran’ın çok uzun dönemlerden beri Husiler ile ilişkilerinin sabit olduğunu ve değişmeyeceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu aşamada da ilgili üst anlatının her şeyden önce tarihsellikten yoksun (*ahistorical*) bir karaktere büründüğü, dolayısıyla tehlikeli bir statik

anlatıdan öteye geçemeyeceği ifade edilebilir.

ÇOK BOYUTLU ORTAKLIK VE HUSİLER’İN FAİLLİĞİ

Bütün bu çerçevede Husiler’in İran’la ortaklıklarının “ne olmadığı” ifade edildikten sonra “neye benzediği” tasvir edilebilir. Her şeyden önce, Husiler’in İran’la iş birliği yaptığı ve bir ortaklık kurduğu doğrudur. Husiler’in İran’ın İran Devrim Muhafızları gibi yapılanmalarıyla geliştirdiği ilişkiler teknoloji transferi gibi, mühimmat/askeri teçhizat

transferi, know-how transferi gibi konuları içerdiği Birleşmiş Milletler (BM) raporları tarafından vurgulanmaktadır. Bu noktada Husiler’in İran’la kurduğu ilişkinin boyutları bir yandan önemliyken, diğer yandan ise ilişkinin temel motivasyonunun dini, ideolojik yahut pragmatik gerekçeler tarafından mı sağlandığına ilişkin kritik değerdedir. İlk elde bakıldığında iki aktörün ilişkisi özellikle emperyalizm, Amerikan ve İsrail karşıtlığıyla özdeşleşmekte ve bu çatı altında birleşmektedir. Bu üç kavram temelde Husiler ile İran’ın “siyasi” konularda, dış politikada belirli oranda örtüştüğü anlamına gelmektedir. İdeolojik açıdan bakıldığında İran’ın 12 İmamcı dinî/siyasi örgütlenme biçimine ve dünya görüşüne sahip bir devlet olması, Husiler’in temelde Zeydilik üzerinden bir dinî/siyasi örgütlenme biçimi oluşturmasıyla karşı karşıyadır. Her ne kadar Zeydilik, İran Şiiliğine en uzak Şii öğretilerinden biri olmasına rağmen, Husiler’in son dönemde İran desteğini daha fazla sağlama alma, siyasi anlamda

daha fazla İran'la angaje olma ve ideolojilerin geçirebileceği evrime alan/zaman tanıma gereği 12 İmam Şiiliğine yakınlaştığı da iddia edilmektedir. Fakat her şeye rağmen, İran ve Husiler arasında “dinî bir birliklilik” ve bu sebepten bir ittifak olduğu güçlü bir iddia olarak görülebilir. Zeydiliğin Yemen'deki tarihî açıdan sağlam konumu ve Sünni İslam'a en yakın mezhebî yorumlardan birisi olduğu düşünüldüğünde, Zeydilerin tarihsel anlamda 12 İmam Şiiliğinden çok Sünni gruplarla bir arada olduğu ifade edilmelidir. Dolayısıyla bu çerçevede, dinî yorumların iki aktörün ilişkisindeki en güçlü noktalardan birisi olmayabileceği ifade edilebilir.

“

İki aktörün ilişkileri temelde pragmatik olarak değerlendirilebilir. İran açısından Husiler'in desteklenmesi Kızıldeniz, Babülmendep ve Aden Körfezi gibi jeopolitik açıdan kritik noktalarda İran nüfuzunu güçlendiren bir olgu olarak ele alınıyor olabilir. Aynı zamanda Husiler açısından meseleyi pragmatik bir iş birliğine dönüştüren olgu ise İran'dan sağlanan askerî teçhizat, finansal kaynak ve siyasi desteklerdir.

”

PRAGMATİK İLİŞKİLER

Bu çerçevede iki aktörün ilişkileri temelde pragmatik olarak değerlendirilebilir. İran açısından Husiler'in desteklenmesi Kızıldeniz, Babülmendep ve Aden Körfezi

gibi jeopolitik açıdan kritik noktalarda İran nüfuzunu güçlendiren bir olgu olarak ele alınıyor olabilir. Aynı zamanda Husiler açısından meseleyi pragmatik bir iş birliğine dönüştüren olgu ise İran'dan sağlanan askerî teçhizat, finansal kaynak ve siyasi desteklerdir. Aynı zamanda Husiler'in Yemen halkının önemli kısmının bulunduğu topraklarda hâkimiyetinin olması, Yemen'deki iç savaş sürecinde yerel/ulusal ve bölgesel açıdan dikkate alınmak ve bir bakıma de facto “meşru” muhatap olarak görülmesini beraberinde getirmiştir. Bütün bu çerçevede ise son dönemde Husiler'in 19 Kasım tarihinden itibaren Kızıldeniz merkezli gerçekleştirdiği hamleler, yerel/ulusal aktör olarak uluslararasılaşmasını başlatmıştır. Bu döneme değin daha çok yerel anlamda Yemen'deki iç savaşın bir aktörü olan Husiler, Filistin'e verilen desteğin sınır aşan niteliği sebebiyle farklı bir sürece girmişlerdir. Dolayısıyla Husiler bu aşamada, İran'ın bir vekili olarak görülmeyi kendileri için en iyi siyasi gelecek ihtimali olarak değerlendirmemektedirler.

Husiler'in İran'ın sadece bir vekili olmadığını doğrular nitelikte olan diğer argümanlardan birisi ise 2014-2015 döneminde Yemen'in başkenti Sanaa'yı ele geçirirken Tahran'la yaşadığı anlaşmazlıklardır. Tahran o dönem, Husiler'in Sanaa'yı ele geçirip kontrol etmesine karşı çıkmış fakat Husiler buna rağmen Sanaa'yı ele geçirmiş ve Ali Abdullah Salih'in partisinin farklı gruplarının teşkil ettiği Genel Halk Kongresiyle birlikte siyasi bir otorite tesis etmiştir. Bunun yanında Husiler'in İran'ın yanında askerî teçhizat açısından eski dö-

nemlerden kalan meşru Yemen ordusunun teçhizatlarına sahip olmaları, kaçakçılık ağları üzerinden silah elde etmeleri ve ayrıca kendi silahlarını üretiliyor olmaları gibi durumlardan ötürü İran desteğini olumlu karşılasalar dahi tamamıyla İran'a bağlı bir yapı olarak görülemezler. Bütün bunların sonucunda, Yemen iç siyasetindeki son durum değerlendirildiğinde, Husiler'in bir süredir Umman ve Suudi Arabistan gibi aktörlerle gerçekleştirdikleri görüşmeler sonucunda savaşın sonlandırılmasına ve siyasi bir çözüme gidilmesine dair müzakerelerin devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda, Suudi Arabistan'la gerçekleştirilen görüşmelerin ardından Abdülmelik el-Husi, Mehdi el-Maşhat ve Muhammed el-Buhaiti gibi isimlerin, Husi siyasetinde siyasi reformların başladığı ve Suudi karşıtı kimşelerin yönetim kademelerinden aşamalı bir şekilde uzaklaştırılmaya başladığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu çerçevede, bölgesel anlamda tanınırlığını tesis etmeye başlayan ve içeride de ulusal siyasi/askerî dengelerin yanında Suudi Arabistan koalisyonu ile dahi belirli düzeyde müzakereler yürüten Husi hareketinin, doğrudan İran'ın bir vekili olduğu desteklenmesi zor bir iddia olarak karşımıza çıkabilir. Sonuç olarak her ne kadar İran'la ilişkileri güçlü, ortak siyasi ve sınır aşan değerler etrafında mobilize edebilen aktörler olsa da günümüz uluslararası ilişkileri herhangi iki aktör arasındaki hiyerarşik ve stabil ilişkilerden ziyade, değişiklikleri ve dinamikleri kabullenebilen ve hiyerarşik yapılara meydan okuyan ilişki biçimlerini açıklamada daha güçlü olanaklara sahiptir. ■

ÇİN'İN “SINIRLI-STRATEJİK İŞ BİRLİĞİ” TEMELİNDE İRAN POLİTİKASI: ABD ETKİSİ

DR. HÜSNA TAŞ YETİM

Akademisyen MEDİPOL ÜNİ.

“

İran, resmî olarak kanıtlanmış petrol ve gaz rezervleriyle 1990'lı yıllardan itibaren enerji ihtiyacı artan ve bu nedenle büyük bir enerji ithalatçısı konumunda bulunan Çin açısından enerji üst devidir. Çin günümüzde enerji ihtiyacının yaklaşık %45'ini Körfez bölgesinden karşılamaktadır ve İran bu oran içerisinde önemli bir paya sahiptir.

”

Yarım asırdan fazla tarihsel bir geçmişe sahip olan Çin ve İran ikili ilişkileri özellikle son yıllarda dinamizm kazanıyor. 1971 yılında iki ülke arasında tesis edilen diplomatik ilişkiler, 1980'li yıllarda Çin'in İran'a silah sağlamasıyla birlikte askerî bir nitelik de kazanmıştır. 1980-88 İran-İrak Savaşı süresince Çin, İran'ın askerî destek sağladığı birincil kaynak olurken 1990'lı yıllara gelindiğinde ABD'nin İran'a yönelik çevreleme politikasını aktifleştirmesi Tahran açısından yükselen güç Çin'i daha da önemli bir aktör hâline getirmiştir.

Çin'in 1990'lı yıllarda özellikle ekonomik alanda gösterdiği

büyüme performansını uluslararası alandaki etkisini arttırmak için kullanmaya başlaması, İran açısından Çin'in stratejik önemini arttırmıştır. İran, kendisi gibi uzun yıllar boyunca “bölgesel veya küresel güç siyasetinden büyük güçler tarafından sistematik olarak dışlandığını” düşündüğü Çin'in yükselişini özellikle 1990'lı yıllar itibarıyla kendisine uygulanan ABD-merkezli uluslararası yaptırımlar nedeniyle artan ekonomik sorunlarını onarma aşamasında önemli görmüştür. Bu kapsamda ikili ilişkiler 1990'lı yıllarda

İran Lideri Ekber Haşimi Rafsancani ve

Çin lideri Jiang Zemin'in gerçekleştirdiği karşılıklı girişimlerle güçlenmiştir. 2000'li yıllarda İran'a yönelik artan ABD yaptırımları sürresince, Çin'in İran'la ilişkilerini enerji temelinde sürdürmesi yaptırımlar nedeniyle olumsuz etkilenen ülke ekonomisinin kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

2015 yılına gelindiğinde iki ülke arasında Ortak Kapsamlı Eylem Planı'nın imzalanmasını takiben iki ülke arasında kurulan stratejik partnerlik 2021 yılında imzalanan Kapsamlı Stratejik İşbirliği Anlaşması'yla zirve yapmıştır. Anlaşma iki ülke arasında enerji, Kuşak ve Yol Girişimi entegrasyonu, ulaşım, bankacılık, siyasi, kültürel, bilimsel, altyapı, telekomünikasyon, finansal, ekonomik, savunma ve güvenlik alanlarında iş birliklerinin artırılmasını öngörmektedir. Oluğça zengin bir içeriğe sahip olan söz konusu anlaşma bu yönüyle bir taraftan Tahran tarafından "tarihî bir gelişme" olarak nitelendi-

rilirken diğer taraftan ikili ilişkilere, Çin'in Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan da dâhil olmak üzere Körfez'in diğer önemli ülkeleriyle ilişkilerinde sahip olduğu resmî statüyü vermiştir. Tüm bu gelişmelerin neticesinde Çin-İran ilişkileri stratejik partnerlik seviyesine ulaşmıştır. Ancak bu gelişmelere karşın, birçok uzman ve analistin de dikkat çektiği üzere ikili ilişkilerin daha fazla kurumsallaşmasını ve derinleşmesini engelleyen çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekenini Çin'in, İran ile ilişkilerini sürdürürken ABD'yi de dikkate almasıdır. Bu dinamik stratejik işbirliğinde derinleşmeyi engelleyen önemli bir dinamik olması bakımından üzerinde durulması gereken konudur. Konunun bu bakımdan yaptığı etkinin öneminin daha iyi kavranması açısından öncelikle Çin ve İran'ın birbirlerine atfettiği öneme değinmek gerekiyor.

“İran, Çin'in artan ekonomik üretimini diğer ülke pazarlarına ulaştırmak için 2013 yılında Şi Jinping liderliğinde hayata geçirdiği Kuşak ve Yol Girişimi projesi için ön görülen Doğu-Batı kara ticaretinde kilit bir köprü konumundadır.

ÇİN AÇISINDAN İRAN'IN ÖNEMİ

Pekin, Körfez'deki ekonomik, bölgesel, ticari ve güvenlik çıkarlarını muhafaza etme aşamasında İran'a stratejik bir önem vermektedir. İran, resmî olarak kanıtlanmış petrol ve gaz rezervleriyle 1990'lı yıllardan itibaren enerji ihtiyacı artan ve bu nedenle büyük bir enerji ithalatçısı konumunda bulunan Çin

açısından enerji üst devidir. Çin günümüzde enerji ihtiyacının yaklaşık %45'ini Körfez bölgesinden karşılamaktadır ve İran bu oran içerisinde önemli bir paya sahiptir. Bunun yanı sıra İran, Çin'in artan ekonomik üretimini diğer ülke pazarlarına ulaştırmak için 2013 yılında Şi Jinping liderliğinde hayata geçirdiği Kuşak ve Yol Girişimi projesi için ön görülen Doğu-Batı kara ticaretinde kilit bir köprü konumundadır. Bu motivasyonlar neticesinde iki ülke arasında artan ekonomik ve ticari temaslar Çin'i, İran'ın en büyük ticaret ortağı, enerji müşterisi, yatırım kaynağı ve yabancı inşaat sözleşmecisi hâline getirmiştir.

Çin'in İran'la iş birliğini sürdürmeye çalışırken aynı zamanda ABD ile ilişkilerini de korumak istemesi, İran'la ilişkilere temkinli ve dengeleme temelinde yaklaşmasının önemli faktörlerinden biridir. İran, 1979 İran İslam Devrimi'nden itibaren ABD ile birçok alanda karşı karşıya gelmesinin yanı sıra, Körfez'de ABD hegemonyasına meydan okuyan tek ülke konumundadır.

Çin açısından İran, enerji ve ticari açıdan önem taşımasının yanı sıra bölgede ABD etkisini dengeleme aşamasında önemli bir aktördür. Pekin'e göre İran'ın özellikle bölgesel nüfuzunu arttırmaya yönelik olarak izlediği politikalar ABD'nin, Ortadoğu'yla daha fazla meşgul olmasını sağlamaktadır. İran'ın özellikle son

dönemlerde nükleer gücünü artırması, 2003 Irak savaşını ve 2011 Arap Baharı sürecini takiben bölgesel etkisini Yemen'den Suriye'ye dek arttırması, kendisini 1979'dan itibaren Körfez'deki ve Ortadoğu'daki çıkarlarına yönelik en önemli tehditlerden biri olarak tanımlayan ABD'nin bölgeyle angajmanını arttırmaktadır. İran'dan algıladığı bölgesel tehdidin ancak İran'ın bölgesel etkisinin artmasının engellenmesiyle mümkün olduğunu düşünen Washington bu amaçla askerî, diplomatik ve ekonomik dikkatini bölgeye daha fazla vermektedir. Böylece ABD, Çin'in yaşamsal, ulusal ve uluslararası çıkarları için çok fazla önemli bir bölge olarak tanımladığı Hint-Pasifik'e tam olarak odaklanamamak-

ta ve ABD ile rekabetinde Pekin lehine avantaj oluşturmaktadır. Birçok Çinli uzman da uzun yıllardır devam eden ABD-İran çatışmasının Washington'ın Ortadoğu'daki angajmanını daha da arttırarak Pekin'in diğer bölgelerdeki yeteneğini arttırdığı konusunda hemfikirlerdir. Tüm bunlara karşın, Çin'in İran ile ilişkilerini denge temelinde sürdürdüğü dikkat çekmektedir.

ABD ETKİSİ

Çin'in İran'la iş birliğini sürdürmeye çalışırken aynı zamanda ABD ile ilişkilerini de korumak istemesi, İran'la ilişkilere temkinli ve dengeleme temelinde yaklaşmasının önemli faktörlerinden biridir. İran, 1979 İran İslam Devrimi'nden iti-

baren ABD ile birçok alanda karşı karşıya gelmesinin yanı sıra, Körfez'de ABD hegemonyasına meydan okuyan tek ülke konumundadır. Bu açıdan bakıldığında Ortadoğu ve Körfez bölgesindeki ABD hegemonyası ve güvenlik liderliğindeki mevcut statükodan memnun olamayan İran, Çin'i bölgedeki ABD etkisini azaltabilecek bir dengeleyici aktör olarak da görmektedir. Ancak Çin'in daha çok bölgesel, ulusal, enerji ve ekonomik çıkarlarını hesaba katarak İran'la ilişkilerini ABD karşısında denge temelinde sürdürmeye çalışması, Çin'i İran'a karşı sınırlı iş birliği temelinde ilişki geliştirmeye yönelterek İran'da terk edilme (*abandonment*) kaygısına yol açmaktadır.

“

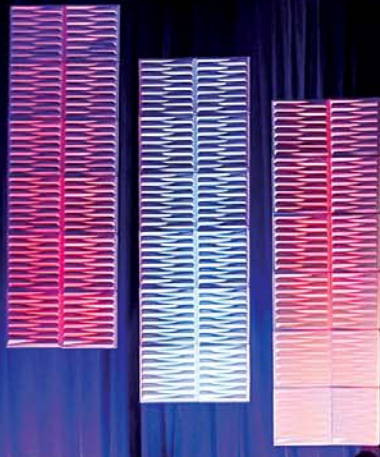
Pekin, yaptırımlara maruz kalmamak ve ABD'nin finansal sistemine erişimini kaybetmek adına İran'la ekonomik ve bankacılık bağlarını azaltarak sürdürdü. Çin'in resmî verilerine göre, İran'dan petrol alımları 2019'da önemli ölçüde azalmaya başladı. Çin'in, 2019 yılına dek İran'dan ithal ettiği aylık petrol fiyatı 589 milyon dolar düzeyindeyken bu oranın yıl içerisinde aylık oranı 118 milyon dolara kadar geriledi.

”

İran-Çin ikili ilişkilerinde “güvenirlilik” konusunu tartışmaya açan bu dinamik, özellikle ABD-İran ilişkilerinde gerginliğin yükseldiği ve yaptırımların gündemde olduğu dönemlerde belirginleşmektedir. Pekin bu dönemlerde Ortadoğu, Körfez ve uluslararası düzeydeki çıkarlarını dikkate alarak özellikle İran'la ilişkilerini ABD'yle kendisini bir kriz ya da çatışma durumuna getirmeyecek ve ABD yaptırımlarına maruz kalmayacak şekilde dizayn etmeye azami özen göstermektedir. Çin'in bu kapsamdaki en belirgin uygulaması ABD Başkanı Trump liderliğinde, İran'ı son derecede zorlu olan yaptırımlarla daha kapsamlı bir nükleer anlaşma yapmaya zorlamak amacıyla uygulanan “azami baskı” döneminde gerçekleşmiştir. Pekin, yaptırımlara maruz kalmamak ve ABD'nin finansal sistemine erişimini kaybetmek adına İran'la ekonomik ve bankacılık bağlarını azaltarak sürdürdü. Çin'in resmî verilerine göre,

İran'dan petrol alımları 2019'da önemli ölçüde azalmaya başladı. Çin'in, 2019 yılına dek İran'dan ithal ettiği aylık petrol fiyatı 589 milyon dolar düzeyindeyken bu oranın yıl içerisinde aylık oranı 118 milyon dolara kadar geriledi. Bu oran Çin'in 2019 yılında İran'dan ithal ettiği petrol miktarında yüzde 82 düşüş gerçekleştirdiği anlamına geliyordu. Çin'in bu kaygılarla yaptırım kararlarına uygun davranmaya itina ettiğinin bir diğer göstergesi Çinli teknoloji firmalarının İran'da gerçekleştirdikleri faaliyetlerin kapsamında yaptığı değişikliklerdi. Çinli telekomünikasyon firması Huawei, Mart 2019 tarihinde İran'da bulunan 250 personelinin çoğunu işten çıkardığını bildirirken aynı yıl Çin-menşeli bilgisayar üreticisi Lenovo, distribütörlerinin İran pazarına satış yapmasını yasakladığını açıkladı. Tüm bunlar neticesinde Tahran, Ekim 2020'de Çin'den yaklaşık 20 milyar dolarlık döviz kazancı kaybı yaşadıklarını belirtti.

Sonuç olarak Çin ve İran ikili ilişkilerinin ilerleme kaydetmekte ve gelinen son aşamada her iki ülke yetkilileri de ikili ilişkileri “stratejik ortaklık” olarak nitelendirmektedir. Ancak Çin'in, İran'la ilişkilerini ABD'yle denge temelinde sürdürmeye çalışması, ilişkilerin kalıcılığı ve derinleşmesi aşamasını etkilemektedir. Tahran, 25 yıllık Kapsamlı Stratejik İşbirliği Anlaşması'nı Çin-İran ilişkilerinde bir kilometre taşı olarak lanse etse de anlaşmada öngörülen Çin yardımlarının ve Çin'le ticaret oranlarının Tahran'a ulaşılabirliği ve bu hususta ABD'nin yapacağı etki yadsınamaz bir belirleyici etkiye sahip olacaktır. ■

DONALD TRUMP'IN İKİNCİ DÖNEMİNDE İRAN POLİTİKASI: ÖNGÖRÜLER VE BEKLENTİLER

“

Donald Trump'ın bir kez daha başkan seçilmesi durumunda, ilk dönemdeki politikaları ikinci dönemdeki muhtemel yaklaşımı için bir rehber oluşturacaktır. Dolayısıyla ikinci dönemini etkileyecek bağımlı değişkenlere odaklanmak ilk dönemde izlediği İran'a yönelik dış politikada oluşabilecek olası farkları tespit açısından önemlidir.

”

DR. İSMAİL SARI

Uzman ORSAM

2

024 ABD Başkanlık Seçimleri'nin sonucu, Donald Trump'ın bir kez daha başkan seçilmesi durumunda, ilk dönemdeki politikaları ikinci dönemdeki muhtemel yaklaşımı için bir rehber oluşturacaktır. Dolayısıyla ikinci dönemini etkileyecek bağımlı değişkenlere odaklanmak ilk dönemde izlediği İran'a yönelik dış politikada oluşabilecek olası farkları tespit açısından önemlidir.

Joe Biden nükleer anlaşmaya geri dönmeyi ve İran ile bir yumuşamayı istemiş olsa da bunu başaramamıştır. Ayrıca 7 Ekim'de başlayan İsrail-Hamas savaşı sonrası yaşanan gelişmeler de düşünüldüğünde mevcut durumda ABD-İran ilişkilerinin/geriliminin Trump'ın birinci döneminden çok farklı olduğu söylenemez. Bu bağlamda birinci dönemde Trump'ın İran politikasındaki ana hedef(ler)in ne olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Donald Trump'ın 8 Mayıs 2018'de Kapsamlı Ortak Eylem Planı (The Joint Comprehensive Plan of

Action-JCPOA) olarak bilinen nükleer anlaşmadan ABD'yi tek taraflı olarak çekmesi sonrası Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun açıkladığı 12 maddelik koşullar listesinde yer aldığı gibi, Trump, İran'ın ilk olarak nükleer silah çalışmalarını Uluslararası Atom Enerjisi Ajansına (IAEA) bildirmesi ve ağır su reaktörleri dâhil olmak üzere uranyum zenginleştirme çalışmalarını sonlandırmasını, balistik füze üretmeye son vererek nükleer başlık taşıma kapasitesindeki füzelerini fırlatmayı ve geliştirmeyi durdurmasını istemektedir. Ayrıca İran'dan Lübnan Hizbullahı, Hamas ve Filistin İslami Cihat grupları dâhil olmak üzere "terör gruplarına" yardımı kesmesini, Yemen'deki Husi isyancıları desteklemekten vazgeçmesini, İsrail'i tehdit etmeyi durdurmasını ve Suriye'den bütün güçlerini çekmesini istemektedir.

Bu açıdan Trump yönetimi yukarıdaki hedeflerine ulaşmak için tekrar "maksimum baskı" stratejisini uygulamaya koyacaktır denilebilir. ABD dış politikasında temel yaklaşımın, Bush dönemi Irak işgali, Obama'nın Libya müdahalesi hariç, "uzak dengeleme" (*offshore balancing*) olduğu düşünülecek olursa Trump yönetimi, "maksimum baskı" yöntemini de bu stratejiye dâhil etmiştir. Trump yönetimi pek çok yönüyle Obama döneminden ayrılrsa ve birinci dönemdeki Trump yönetiminin bir grand stratejisinin olup olmadığı ABD'de sürekli tartışılrsa da uzak dengelemenin, Trump yönetimin kendisinden önceki Washington yönetimleriyle süreklilik arz eden temel stratejisi olduğu söylenebilir. ABD'nin uzak dengeleme stratejisi "dış kaynak kullanımı" ve "sınırlandırma" olmak üzere iki temele dayanmaktadır. Bu açıdan

ABD bölgesel meydan okuyuculara karşı doğrudan askerî sorumluluk almaz ve bunu devlet, devlet-dışı ya da devlet-altı bölgesel aktörlerin omuzlarına yükler. Bu manada devlet-dışı ya da devlet-altı aktörler ABD politikaları açısından kaldıraç vazifesi de görebilir. Ancak önemli bir nokta, Trump'ın İran'a doğrudan askerî müdahaleyi de göze aldığıdır. 3 Ocak 2020'de Kasım Süleymani suikastı sonrası yaşanan gelişmeler ve eski ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton'ın Beyaz Saray'da görev yaptığı döneme ilişkin anılarını kaleme aldığı kitabında (*The Room Where It Happened*) bahsettiği ayrıntılar göstermektedir ki Trump önemli konularda anlık karar alma ve vazgeçme refleksi de gösterebilmektedir. Dolayısıyla mevcut Başkan Joe Biden gibi İran'la herhangi bir savaş istemediğini söyleyen Trump'ın İran'la yaşanan sorunları

sadece ekonomik ve diplomatik baskı yollarıyla çözmeye kararlı olduğunu düşünmek eksik olacaktır. Bu anlamda Trump'ın ikinci döneminde de İran politikasında tüm seçenekler yine masada olacaktır.

TRUMP'IN İKİNCİ DÖNEMİNDEKİ OLASI DEĞİŞKENLER

ABD'deki "Demokrat-Cumhuriyetçi" başkan döngüsü, Soğuk Savaş'ın bitmesinin de etkisiyle yeni başkanları özellikle dış politikada kendisini selefinden kalın çizgilerle ayırmaya ve fark yaratmaya yöneltmiştir. Dolayısıyla "Demokrat" ve "Cumhuriyetçi" partinin dış politika vizyonlarındaki farklılıkla beraber yeni başkanların bu kaygısı da ABD dış politikası üzerinde etkilidir. Bu manada partisine ideolojik-ilkesel bağlılığı her zaman sorgulanan ve parti elitleriyle sorunlu ilişkileri bilinen Donald Trump'ın ayırt edici özelliğine baktığında ise onu "devrimci" olarak nitelenecek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla ilk döneminde selef Barack Obama'nın politikalarını sürekli eleştiren ve "America First" sloganıyla hiyerarşik bir "tek kutuplu sistem" arayışıyla hareket eden ve güç politikasını ABD'nin uluslararası ilişkilerinde daha belirgin unsur hâline getiren Trump'ın içerde de karar alma mekanizmalarındaki (*checks and balances*) geleneksel teamülleri de yıkan lider merkezli yönetim anlayışı, tekrar seçilmesi hâlinde ikinci dönemde de ABD dış politikasını ve özelde de İran politikasını belirleyen temel parametre olmaya devam edecektir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Trump'ın ikinci

dönemini etkileyecek bağımlı değişkenlere odaklanmak ilkinde takip ettiği İran'a yönelik dış politikada oluşabilecek olası farkları tespit açısından faydalı olacaktır. Bu değişkenleri ABD'deki, İran'daki ve uluslararası politikadaki olası değişimler olarak sıralamak mümkündür.

ABD'DEKİ OLASI DEĞİŞİMLER

İlk dönemde görevini kötüye kullanma ve Kongre'nin işleyişini engelleme suçlamalarıyla hakkında yürütülen azil soruşturmasıyla uğraşan ve tekrar seçilme kaygısı olan Trump yeni dönemde daha rahat hareket edebilecektir. Trump ikinci kez seçildiğinde iç politikada olduğu gibi dış politikada da Pentagon ve dışişleri de dâhil olmak üzere kendisiyle daha uyumlu çalışacak kadrolar bulmakta zorlanmayacaktır. Dolayısıyla ikinci dönemde seçim için bazı politik başarılar ihtiyacı kalmayan ve pek çok açıdan rahatlamış olan Trump'ın İran konusunda çözüm odaklı bir tavır sergilemesi de muhtemeldir. Çünkü Cumhuriyetçi Ronald Reagan'dan Demokrat Barack Obama'ya kadar her iki partiden ABD başkanlarının Tahran'la bazı noktalarda uzlaşma ya da ilişkilerde bir yumuşama (*détente*) arayışında olduğu ve özellikle bu arayışların başkanların ikinci dönemine denk geldiği gözlemlenmektedir. Oysaki Cumhuriyetçiler ile Demokratların çok az ortak noktalarından biri İran rejimi karşıtıdır.

Cumhuriyetçi Başkan Ronald Reagan (1981-1989) İrangate skandalından (1986) kısa bir süre sonra

imzalı bir İncil'i iyi niyet gösterisi olarak İranlı yetkililere göndermiştir. Ayrıca Reagan İran'a "stratejik bir açılım" çağrısında da bulunmuştur. Dönemin meclis başkanı Haşimi Rafsancani yaptığı bir konuşmada yapılan çağrıya cevaben "bunun için zamanın doğru olmadığını ve ABD ile pek çok ihtilafları olduğunu" söylemiştir. Reagan'ın bu girişimi İran-İrak Savaşının devam ettiği bir süreçte karşılık bulmamıştır. Bu anlamda Bill Clinton'ın başkanlığının (1993-2001) ikinci dönemi ABD'nin İran ile ilişkilerinde bir diyalog/yumuşama arayışı olarak ifade edilebilir. Bilindiği gibi Clinton döneminde ABD'nin Ortadoğu'daki yeni strateji "Çifte Kuşatma" politikası, Washington tarafından bölgede istikrarsızlık kaynağı olarak görülen ve ABD liderliğindeki yeni düzene karşı olduğu bilinen Irak ve İran'ı hedef alıyordu. Clinton yönetimi, İran'la ilgili olarak her ABD başkanı tarafından yenilenen bir "olağanüstü hâl" ilan etmiştir. Irak'ı kuşatma politikası BM çerçevesinde ve başka ülkelerin de çeşitli şekillerde desteğiyle oluşturulurken ABD'nin İran'ı tecrit politikası büyük ölçüde Washington'ın politikası olarak gelişmiş ve daha sonraki yıllarda da o şekilde kalmıştır. Önce Clinton yönetimi bir icra emriyle 1995'te İran'a yaptırım kararı almıştır. Daha sonra 1997'de Kongre İran-Libya Yaptırım Yasasıyla İran'a uygulanan yaptırımları genişletmiştir. Bununla birlikte, Clinton ikinci döneminde Tahran'daki İsviçre Büyükelçiliği aracılığıyla İran'la diyalog/yumuşama arayışında bulunduğu gibi bu yönde farklı birçok çabası da olmuştur. Sembolik de olsa Dışişleri Bakanı

Madeline Albright'in CIA'nin Mu-sadık darbesindeki rolü nedeniyle resmi özür dilemesi bu dönemde gerçekleşmiştir. Fakat İran tarafı görüşme taleplerine olumlu cevap vermemiştir.

Clinton'ın halefi George W. Bush (2001-2009), 11 Eylül terör saldırılarının da etkisiyle selefinden farklı bir yaklaşım benimsemiştir. İki ülke, 2001 yılında ABD'nin Afganistan işgali sırasında Taliban yönetiminin devrilmesi için olumlu bir şekilde iş birliği yaparken Bush, İran'ı, "Şer Ekseni" listesine dâhil etmiştir. İran'ın 2002'deki gizli nükleer tesislerinin ortaya çıkması ise Washington ile Tahran arasındaki artan gerilimlere de katkıda bulunmuştur. Bush dönemini ABD dış politikası açısından "olağanüstü" bir dönem olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. 2009 yılında göreve başlayan Barack Obama (2009-2017) ise ilk döneminde İran'ın nükleer hırslarını durdurmak için İran ekonomisi üzerinde bir dizi uluslararası ve tek taraflı yaptırım başlatmıştır. Ancak Obama'nın ikinci dönemi, özellikle 2013-2016 arası, ABD-İran ilişkilerinde olumlu bir atmosfer yaratmıştır. Bu çabaların sonucu olarak nihayetinde İran'la P5+1 arasında 2015 yılında nükleer anlaşma imzalanmıştır.

İRAN'DAKİ OLASI DEĞİŞİMLER

ABD başkanlık seçimlerinin dönüşü ve yönetimin değişmesi Tahran yönetimi üzerinde de etkilere neden olmaktadır. Hatırlanacağı gibi Bush döneminde Washington'daki ideolojik güdümlü şahinler, defalarca İran'a karşı askerî

eylem çağrısı yaparak Muhammed Hatemi'nin sertlik yanlısı rakiplerine bir zafer kazandırmıştı. 2005 yılında Tahran'ın muhafazakâr belediye başkanı ve eski bir Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) üyesi olan Mahmud Ahmedinejad cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanarak Hatemi'nin reform dönemini sona erdirdi. Geriye dönüp bakıldığında, Hatemi yönetiminin vaatlerini yerine getirememesi, ABD'nin yaklaşmakta olan tehdidiyle birleştiğinde, İran'daki güvenlik çevrelerinin etkisinin artmasına ve muhafazakârların yükselişine zemin hazırlamıştı. Benzer şekilde Trump'ın önceki döneminde takip ettiği "maksimum baskı" kampanyası da İran siyasetini bir kez daha muhafazakârlar lehine şekillendirmiştir. Parlametoyu muhafazakârlar domine ederken muhafazakâr bir isim olan İbrahim Reisi Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Sertlik yanlıları ve Devrim Muhafızları Ordusu güçlendirmiştir. Devrim Rehberi Ayetullah Ali Hamaney'in 85 yaşında olduğu ve ciddi sağlık sorunları yaşadığı düşünülecek olursa Hamaney'in uzun görev süresinin ardından ortaya çıkabilecek olası değişimler, daha geniş anlamda yeni liderin İran'ın iç ve dış politikalarını nasıl şekillendireceği önemli bir soru olarak önümüzde durmaktadır.

ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ OLASI DEĞİŞİMLER

Trump yönetimi Obama döneminde İran ile P5+1 arasında imzalanan nükleer anlaşma da dâhil 5 çok uluslu anlaşmadan çekildi, 2 anlaşmayı da yeniden müzakere ederek yeniledi. Washington'ın

birçok uluslararası anlaşmadan çekilmesi Trump'ın uluslararası güvenlik siyasetinde artık "küresel iş birliğini" esas almadığını göstermiştir. ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde açık bir şekilde ortaya koyulduğu gibi büyük güç rekabeti artık Washington için temel öncelik hâline gelmiştir. Bu strateji kapsamında ABD güney Avrupa'daki bazı üslerini kapatıp buradaki askerî varlığını azaltırken başta Romanya ve Polonya olmak üzere Doğu Avrupa'daki etkinliğini artırmıştır. Bunda Rusya-Ukrayna savaşının ve Rusya'nın Avrupa'ya yönelik düşük yoğunluklu nükleer silah kullanabileceği ihtimalinin göz ardı edilemeyeceği düşüncesinin hâkim olduğu söylenebilir. Stratejik olarak yol ayrımında olan ABD yönetimi, Çin'e Yönelik Stratejik Yaklaşım Raporu'nda, Washington'ın yıllardır izlediği ve küresel rakiplerle ilişkileri geliştirerek onları uluslararası topluma dâhil etme stratejisinin yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Tüm bu gelişmeler, Trump'ın ikinci döneminde Çin'le mücadelenin farklı boyutlara taşınma ihtimalini göstermektedir. Ayrıca Trump birinci döneminde Rusya'yla iyi ilişkiler kurmak istediğini pek çok kez ifade etmiştir. Bu açıdan Trump'ın ikinci döneminde Rusya-Ukrayna savaşını bitirmek için çaba sarf edeceğini söylemek mümkündür.

Dolayısıyla Trump'ın ikinci döneminde ABD'nin Çin ve Rusya'yla geliştireceği ilişkilerin mahiyeti bu ülkelerin İran'la olan ilişkilerini etkileyeceği gibi, İran'ın uluslararası hareket alanını genişletme imkânı bulabileceği gibi bu alanda daralma da söz konusu olabilir. ■

2024 AFRİKA SEÇİMLERİ: KİTANIN DEMOKRATİK GELECEĞİNDE KRİTİK DÖNEMEÇ

“

Afrika'da 2024 yılında gerçekleşecek seçimler; darbe, terör tehdidi, iç çatışmalar ve otoriter yönetimlerden kaynaklanan demokratikleşme sorunlarına çözüm getirilmesi noktasında da öneme sahiptir. Bu seçimlerde izlenecek temel konular arasında, adayların politikaları, seçim güvenliği, yolsuzlukla mücadele ve ekonomik gelişmelere dikkat çekilebilir.

”

DR. KAAN DEVECİOĞLU

Koordinatör ORSAM

Afrika kıtası 2024 yılında 18 ülkede gerçekleşecek cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerle yoğun bir takvime sahiptir. Ayrıca bu yıl Togo, Madagaskar, Malavi ve Somali'de yasa seçimleri de dikkate alındığında 22 ülkede seçim yapılacaktır. Bu seçimler, kıtanın demokratik uygulamalarını güçlen-

dirmek için önemli bir fırsat da sunacaktır. Başkanlık veya genel seçimlerin yapılacağı 18 Afrika ülkesindeki seçimlerin üçte ikisi, yılın son çeyreğine yoğunlaşmaktadır. Bu seçimler Afrika'da, çok partili sistemleri güçlendirme, darbeler sonrası anayasal düzene geri dönme ve yüzeysel seçim uygulamalarını geride bırakma fırsatı sunmaktadır. Bu anlamda seçimlerin gerçekleşeceği Afrika ülkelerinden özellikle Senegal, Gana ve Güney Afrika gibi ülkelerde diğerlerine oranla daha demokratik uygulamalar hâkimken önceki yıllarda darbelerin gerçekleşmesi sonucu askerî yönetimlerin bulunduğu Mali, Burkina Faso, Çad ve Gine, iç çatışmanın sürdüğü Güney Sudan ve terör tehdidiyle mücadele eden Mozambik, söz konusu özellikleriyle dikkat çekmektedir. Ancak pek çok ülke demokratik açıdan sorunlara sahip olmasına rağmen Afrika'daki seçimler, ilgili ülke vatandaşlarının seslerinin duyulma arzusu, daha duyarlı, kamu hizmetine yönelik ve demokratik yönetim beklentileri arasında güçlü bir tema oluşturması adına önemli bir adımdır. Afrika'da 2024 yılında gerçekleşecek seçimler; darbe, terör tehdidi, iç çatışmalar ve otoriter yönetimlerden

kaynaklanan demokratikleşme sorunlarına çözüm getirilmesi noktasında da öneme sahiptir.

Bu seçimlerde izlenecek temel konular arasında, adayların politikaları, seçim güvenliği, yolsuzlukla mücadele ve ekonomik gelişmelere dikkat çekilebilir. Dolayısıyla 2024 seçimleri, Afrika'daki birçok ülke için demokratik yönelimlerini yeniden kazanma veya pekiştirme şansı sunmaktadır.

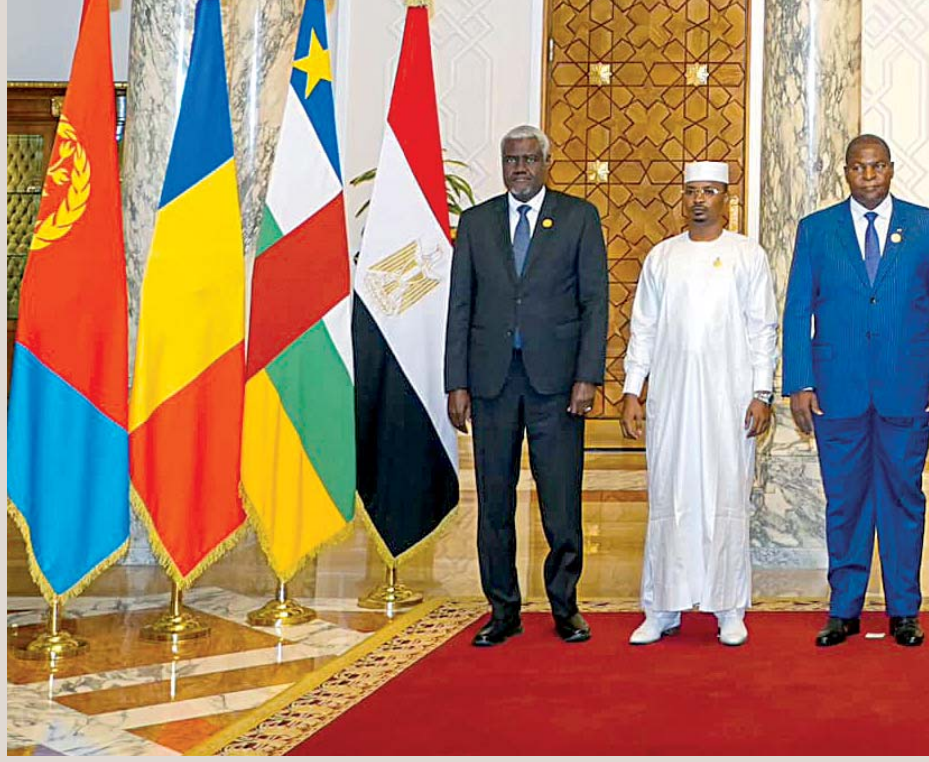
GÖRECE İSTIKRARLI DEMOKRASİLERDE ZORLUKLAR

Bir ülkenin istikrarlı bir demokrasiye sahip olup olmadığı batılı kuruluşların kıstaslarına göre tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu kıstaslar her ülke için zaman içinde değişip dönüşebilmektedir ki bu anlamda Afrika'da görece istikrarlı demokrasiye sahip ülkeleri sıralamak zorlayıcı olmasına rağmen,

2024 yılında seçimlerin gerçekleşeceği Senegal, Güney Afrika, Botswana, Namibya, Mauritius ve Gana bu kategoride değerlendirilebilir. Nitekim bu ülkeler, düzenli çok partili seçimleri gerçekleştirmelerinin yanı sıra insan hakları, yargı bağımsızlığı ve medya özgürlüğü gibi konularda da diğer Afrika ülkelerine nazaran daha iyi durumdadır. Senegal'de 25 Şubat 2024 tarihinde gerçekleşecek seçimlerde

mevcut Başkan Macky Sall'ın anayasaya uyararak üçüncü dönem için aday olmayacağını açıklaması, ülkenin sahip olduğu demokratik kazanımlarını sürdürmesi açısından önemli bir duruma işaret eden toplumda karşılığı olan ve dava sürecinden dolayı adaylığı iptal edilen Ousmane Sanko'nun süreci, medya mensuplarına baskıların arttığına kaydedilmesi ve özellikle Katiba Serma militanları bağlamında Sahel'deki terör tehdidi Senegal'in seçim süreci ve sonrası için temel meydan okumalar olarak okunabilir. Güney Afrika, Apartheid sonrası yıllarda, demokratik kurumları güçlendirerek çok kültürlü bir seçim ortamı oluşturabilmeyi başarmıştır. 2024 yılındaki Güney Afrika genel seçimleri, Afrika Ulusal Kongresinin (ANC) popülaritesindeki düşüş, artan yolsuzluk algıları, elektrifikasyon bağlamında kötü hizmet sunumu, eşitsizlik ve işsizlik gibi iç sorunlarla mücadele ettiği bir dönemde gerçekleşmektedir. ANC'nin ulusal oyların %50'sinden azını alabileceği öngörülürken muhalefet partileri, koalisyon oluşturma kapasitelerini artırarak ANC'nin üstünlüğünü tehdit etmektedir. Ayrıca Güney Afrika, siyasi şiddet ve daha önceki yıllarda gündeme gelmesinden hareketle Rusya'nın olası seçim müdahalesi gibi dış faktörlerle de karşı karşıyadır. Bu seçimler, ülkenin iç ve dış zorluklarla başa çıkma yeteneğini ve demokratik süreçlerini kullanarak reform yoluna girmesi açısından belirleyici bir sınav olacaktır. Botswana'da ekim ayına kadar yapılacak genel seçimler, ülkenin uzun süreli istikrarlı demokrasisi içinde tarihinin en rekabetçi seçimi olacağı öngö-

rülebilir. Ülkenin devlet başkanları, anayasal olarak sınırlı sürelerle görev yapmakta ve önceki liderlerin görev sürelerini tamamladıktan sonra barışçıl bir şekilde iktidardan ayrılma geleneğine sahiptir. Mevcut Başkan Mokgweetsi Masisi, 1969'dan bu yana iktidardaki Botswana Demokratik Partisi (BDP) adına yeniden seçilmek için mücadele etmektedir. Masisi karşısında, 2022 ara seçimlerinde güç kazanan ve Ulusal Sağlık Sigortası Planı gibi öneriler sunan muhalefet koalisyonu Demokratik Değişim Şemsiyesi (UDC) bulunmaktadır. BDP'nin iç çekişmeleri ve Masisi'nin önceki Başkan Ian Khama'yla olan anlaşmazlıkları seçim sonuçlarını etkileyebilir. Yüksek genç işsizliği ve kamu altyapısındaki sorunlara rağmen, Masisi döneminde basın özgürlüğünde iyileşme kaydedilmiştir.

“
Mali, Burkina Faso, Çad ve Gine'de askerî cuntalar, demokratik süreçleri ve seçimleri erteleyerek iktidarı sürdürmüş ve insan hakları ihlalleri, medya ve muhalefete baskı gibi eylemlerle uluslararası eleştirilere maruz kalmışlardır.
”

2024 yılının son çeyreğinde Namibya, Mauritius ve Gana'daki seçimler de demokratik geleneğin sürdürülmesi açısından oldukça önemlidir. Namibya'da, Güney Batı Afrika Halk Örgütü'nün (SWAPO) ilk kadın başkan adayı Netumbo Nandi-Ndaitwah'la bağımsız Panduleni Itula öne çıkarken ülkedeki siyasi değişimler ve demokratik

süreçler dikkat çekmektedir. Mauritius'ta, 12. genel seçimlerde Militan Sosyalist Hareket ve diğer büyük partiler arasındaki rekabetin görüleceği öngörülebilir ki ülkenin demokratik itibarı ve ekonomik gelişimi ön planda olacaktır. Gana'da ise beşinci başkanlık seçimleri eski Cumhurbaşkanı John Mahama ve Başkan Yardımcısı Dr. Mahamudu Bawumia arasında şekillenmesi öngörülebilir. Bu ülkenin demokratik geçiş geleneği, ekonomik ve Sahel'deki terör tehdidinin Atlantik'e kayması bağlamında bölgesel güvenlik zorluklarıyla birlikte sınanması kuvvetle muhtemeldir.

ASKERÎ CUNTALARIN GÖLGESİNDE DEMOKRASİ ARAYIŞINDAKİ ÜLKELER

Mali, Burkina Faso, Çad ve Gine'de askerî cuntalar, demokratik süreçleri ve seçimleri erteleyerek iktidarı

sürdürmüş ve insan hakları ihlalleri, medya ve muhalefete baskı gibi eylemlerle uluslararası eleştirilere maruz kalmışlardır.

Mali'de Albay Assimi Goita liderliğindeki cunta, sivil hükümete geçiş sözünü tutmamış; Burkina Faso'da Yüzbaşı İbrahim Traore liderliğindeki cunta demokratik seçimleri süresiz olarak ertelemiş; Çad'da ise General Mahamat Debi, demokratik seçimler sözünü tutmamış ve yargı üzerinde sıkı kontrol uygulayarak babasının yönetim biçimini sürdürmüştür. Buna rağmen, Çad hiçbir zaman barışçıl bir iktidar değişimi yaşamamış ve iç siyasi istikrarsızlık, aynı zamanda Sudan ve Sahel bölgesindeki bölgesel gerilimlerle birleşerek ülkenin geleceği için ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durumlar, üç ülkede de siyasi istikrarsızlığa ve bölgesel gerilimlere

yol açmakta ve söz konusu seçimlerin akıbetini belirsiz kılmaktadır. Diğer taraftan askerî yönetime sahip bu ülkelerin yanı sıra Gine'de durum daha iyimserdir. 2024 yılında Gine'nin cunta yönetimi demokrasiye dönüş doğrultusunda kritik bir dönemeçtedir. Bu bağlamda cuntanın eylemleri, uluslararası etkileşimler ve sivil direniş, bu geçişin başarısını belirleyecek ana unsurlardır.

İÇ SORUNLARLA MÜCADELE EDEN ÜLKELERDE DEMOKRASİ UMUDU

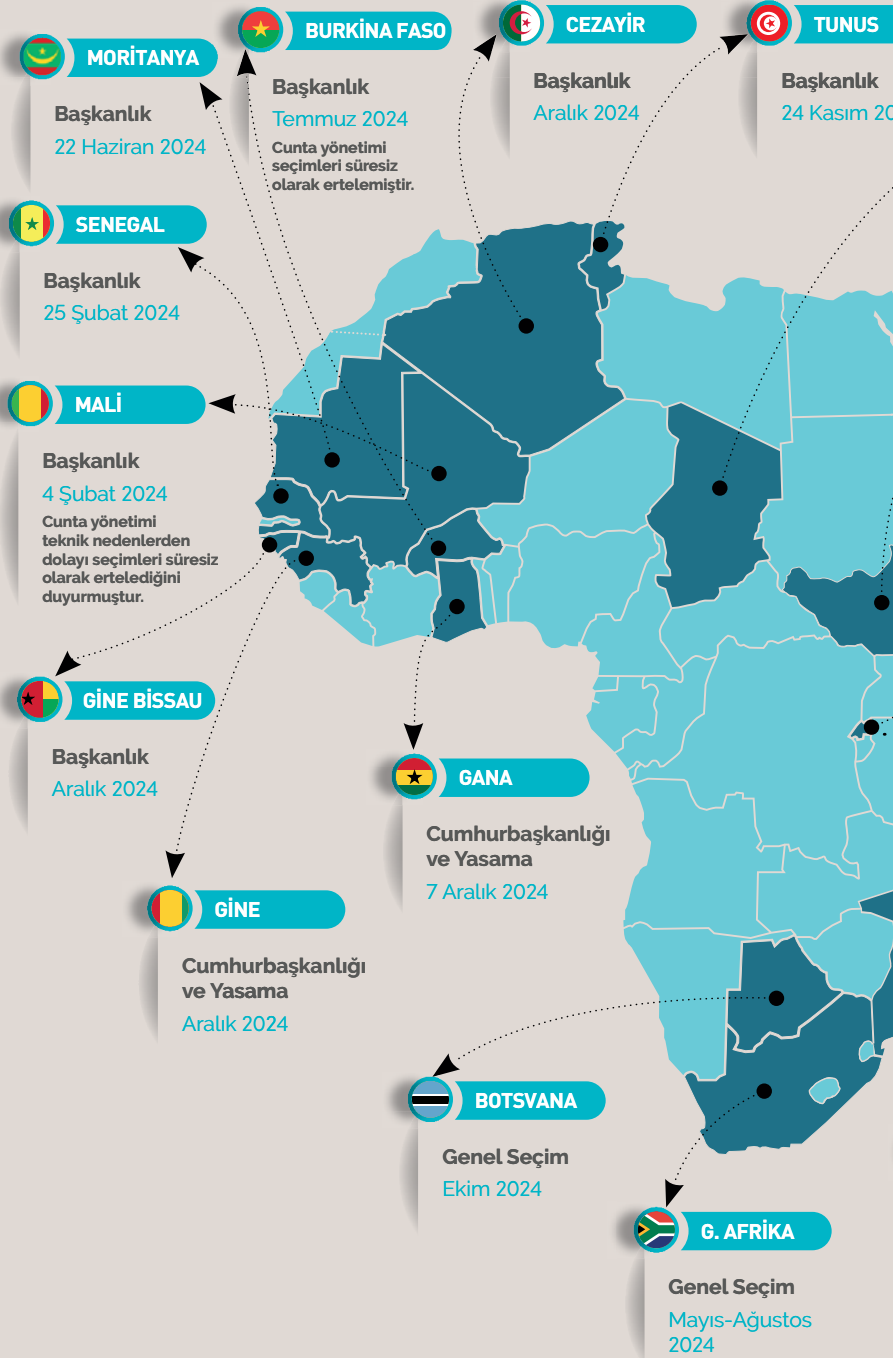
İç siyasi ve güvenlik sorunlarıyla mücadele eden Mozambik, Tunus ve Güney Sudan'da 2024 yılının son çeyreğinde gerçekleşecek seçimler öne çıkmaktadır. Mozambik'te, iktidardaki FRELIMO partisinin otoritesinin artmasının göl-

gesinde, Ekim 2023'teki belediye seçimlerindeki tartışmalı zaferinin ardından başkanlık ve parlamento seçimleri yapılacaktır. 24 Kasım'da Cumhurbaşkanlığı seçiminin gerçekleşeceği Tunus, bu seçimlere demokratik kazanımlarını kaybederek girmektedir. Nitekim 2019'da bağımsız bir aday olarak ikinci turda anlaşma sağladığı Nahda Partisi'nin desteğiyle seçilen Kays Said, 2021'de parlamentoyu feshetmiş ve olağanüstü hâl ilan ederek demokratik kurumları baskı altına almıştır. Güney Sudan ise 2011'de Sudan'dan bağımsızlığını onaylayan referandumdan itibaren Devlet Başkanı Salva Kiir'in yönetiminde, siyasi ve etnik çatışmalarla mücadele etmektedir. Dolayısıyla Güney Sudan, 2024'te yapılacak seçimlerle demokratik ilerleme umudu taşımaktadır.

DEMOKRASİSİ GÖRECE ZAYIF VE İSTIKRARLI ÜLKELERDE SEÇİMLER

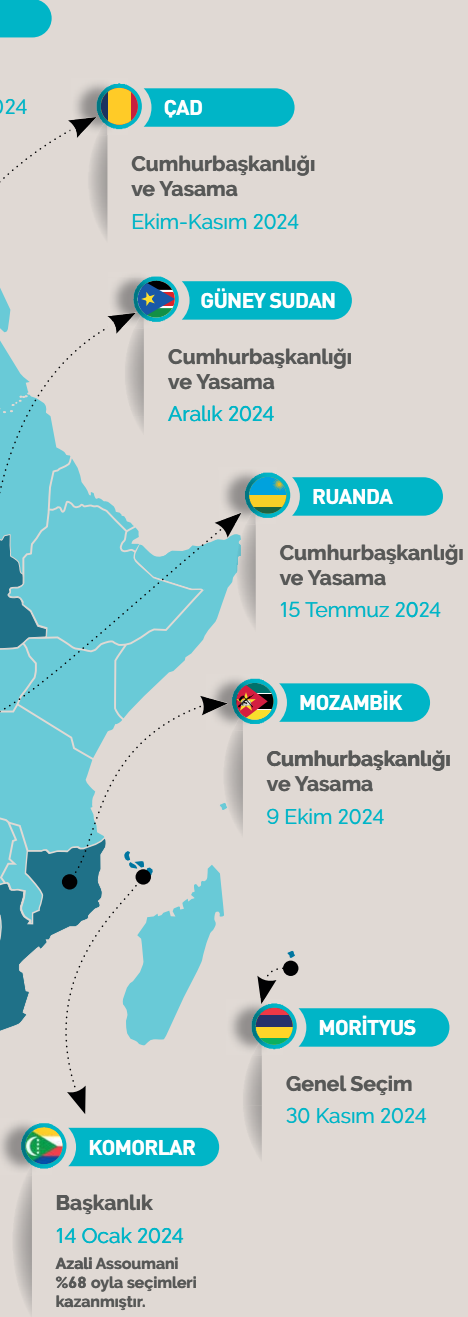
Afrika'da Batılı kuruluşların kısıtalarına göre demokratik yapısı zayıf olsa da siyasi, ekonomik, toplumsal ve güvenlik açısından diğer aktörlere göre görece istikrarlı olarak sınıflandırılacak Komorlar, Moritanya, Ruanda, Cezayir ve Gine-Bissau'da 2024 yılında seçimler gerçekleştirilmektedir. Komorlar'da Devlet Başkanı Azali Assoumani, 2018'de anayasal değişikliklerle başkanlık dönemi sınırlamalarını kaldırarak giderek otoriterleşen yönetimi altında dördüncü dönem için seçimlere girmiş ve %68 oyla kazanmıştır. Bu ülkede, basın özgürlüğü ve muhalefet üzerindeki baskı artarken muhalefet seçim usulsüzlüklerini ve Assoumani'nin oğlunun siyasete hazır-

2024 YILINDA AFRİKA CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE

Ocak 2024

'DAKI GENEL SEÇİMLER

lanmasını eleştirmiştir. Ancak seçimlere %16'lık sınırlı katılım oranının yanı sıra bir önceki seçimlerde de olduğu gibi seçim sonuçlarına muhalif parti destekçileri tarafından itiraz edilmiş ve seçimlere hile karıştırıldığı iddiasıyla protestolar düzenlenmiş ve sokağa çıkma yasağı ilan edilerek bastırılmıştır.

“2024 yılı, Afrika kıtası için önemli bir dönüm noktası olacaktır, zira bu yıl gerçekleşecek geniş çaplı seçimler, bölgenin demokratikleşme sürecinde kritik bir rol oynayacaktır. Hem istikrarlı demokrasilere sahip ülkelerdeki seçimler hem de askerî cuntaların yönetimindeki ya da iç sorunlarla boğuşan ülkelerdeki seçimler, Afrika'nın siyasi geleceğini şekillendirecek ve kıtanın karşı karşıya olduğu demokrasi, yolsuzluk, ekonomik gelişme ve güvenlik gibi temel sorunlara çözüm bulma yolunda belirleyici olacaktır.”

Moritanya, Muhammed Veled Gazvani'nin ikinci dönem için seçime katılacağı ve politik açılım sürecini sürdüreceği bir dönemde, kölelik karşıtı Biram Dah Abeid gibi önemli adayların dikkat çektiği bir seçim sürecine girmektedir. Son dönemde Moritanya'da enerji sektöründe önemli gelişmeler yaşanırken yargı ve seçim komisyonu gibi bağımsız kurumların güçlen-

dirilmesi dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Kongo Demokratik Cumhuriyeti'yle güvenlik krizi yaşayan ve son yıllarda ekonomisi kayda değer oranda gelişim kaydeden Ruanda'da Paul Kagame, muhalefetin kısıtlandığı ve usulsüzlük iddialarının olduğu bir ortamda dördüncü dönem için Temmuz 2024'te seçime hazırlanmaktadır. Afrika'nın önemli hidrokarbon üreticisi Cezayir, Aralık 2024'te Abdülmecid Tebbun liderliğindeki seçime girerken Gine-Bissau, politik istikrarsızlık ve yönetim sorunlarına rağmen önemli seçimlere hazırlanmaktadır. Bu seçimler, her ülkede demokratikleşme, politik öncelikler ve hükümet modeli açısından önemli sonuçlar doğuracaktır.

2024 yılı, Afrika kıtası için önemli bir dönüm noktası olacaktır, zira bu yıl gerçekleşecek geniş çaplı seçimler, bölgenin demokratikleşme sürecinde kritik bir rol oynayacaktır. Hem istikrarlı demokrasilere sahip ülkelerdeki seçimler hem de askerî cuntaların yönetimindeki ya da iç sorunlarla boğuşan ülkelerdeki seçimler, Afrika'nın siyasi geleceğini şekillendirecek ve kıtanın karşı karşıya olduğu demokrasi, yolsuzluk, ekonomik gelişme ve güvenlik gibi temel sorunlara çözüm bulma yolunda belirleyici olacaktır. Bu süreç, Afrika ülkelerinin iç dinamikleriyle birlikte uluslararası toplumun desteği ve gözetimi altında gerçekleşecek ve Afrika'nın gelecekteki siyasi ve sosyal dönüşümü için bir temel oluşturacak şekilde, demokratik uygulamaların güçlenmesine ve halkların seslerinin daha etkin bir şekilde duyulmasına olanak sağlayacaktır. ■

RÖPORTAJ

Doç. Dr. Melinda Negrón-Gonzales:

Bir Devlet, Güvenlik Bahanesiyle Yardım Operasyonlarını Engellediğinde Müdahale Etmek Uluslararası Topluma Düşer

ABDENNOUR TOUMI

Kurum Dışı Araştırmacı ORSAM

“İnsani güvenlik, bireylerin korunması ve refahına odaklanan bir kavramdır. Devletlerin güvenliğine, özellikle de devlet egemenliği ve toprak bütünlüğüne öncelik veren geleneksel ulusal güvenlik kavramlarının ötesine geçer.

Abdenmour Toumi: İnsan güvenliği, günümüzde savaşlar, kıtlıklar ve doğal afetlerin yerel siyaseti ve jeopolitik zorunlulukları şekillendirdiği bir dönemde uluslararası ilişkiler alanında yeterince keşfedilmemiş bir alandır.

İnsani güvenliğin Ortadoğu ve Kuzey Afrika (ODKA) bölgesinde ulusal güvenlik boyutuna dair hangi etkiler bulunmaktadır?

Melinda Negrón-Gonzales: İnsani güvenlik, bireylerin korunması ve refahına odaklanan bir kavramdır. Devletlerin güvenliğine, özellikle de devlet egemenliği ve toprak bütünlüğüne öncelik veren geleneksel ulusal güvenlik kavramlarının ötesine geçer. İnsani güvenlik, bireylere yönelik çeşitli tehditlerin yoksulluk, hastalık, çevresel bozulma ve çatışma gibi kaynaklardan doğabileceğini kabul eder. Bu çok boyutlu zorlukları ele alan insani güvenlik yaklaşımının amacı, in-

Kimdir?

Melinda Negrón-Gonzales:

Doç. Dr. Melinda Negrón-Gonzales, Carsey Kamu Politikası Okulunda fakülte üyesi, Güvenlik Çalışmaları Bölüm Başkanı ve Küresel Çatışma ve İnsan Güvenliği yüksek lisans programının kurucu program direktörüdür. Araştırmaları terörle mücadele ve insan hakları, çekişmeli siyaset (şiddet içermeyen ve şiddet içeren toplumsal hareketler), isyancı diplomasisi, insan güvenliğini destekleyen uluslararası normlar (özellikle koruma sorumluluğu) ve Türkiye ve Ortadoğu siyasetini kapsamaktadır. New Hampshire Dünya İşleri Konseyinin Yönetim Kurulunda görev yapmakta olan Doç. Dr. Negrón-Gonzales, New Hampshire Üniversitesinin (University of New Hampshire-UNH) Hizmette Mükemmeliyet Ödülü (2023), Küresel Çatışma ve İnsan Güvenliği alanında yüksek lisans programını geliştirdiği için UNH Sürdürülebilirlik Ödülü (2021) ve UNH Manchester Öğretimde Mükemmeliyet Ödülü'ne (2013) layık görülmüştür. Barış ve çatışma çalışmaları, uluslararası kalkınma ve küresel ilişkiler konusunda dersler vermektedir.

sanların tatmin edici ve onurlu bir yaşam sürebilecekleri koşulları yaratmaktadır. Jeopolitik rekabetler, iç çatışmalar ve terörizm tehdidi gibi sayısız faktör ODKA bölgesinde ulusal güvenliği şekillendirmektedir. Bölgedeki hükümetler, ulusal güvenlik politikalarının temel bileşenleri olarak genellikle sınırlarını korumaya, terörle mücadelede ve istikrarı sürdürmeye öncelik verirler. Elbette insani güvenlik yaklaşımının savunucuları ulusal ve insani güvenliğin birbiriyle çelişmediğini, aksine birbirini tamamladığını savunmaktadır. Devletler, halklarının temel ihtiyaçlarını karşılayarak kapsayıcı ve hesap verebilir bir yönetim uygulayarak daha güvenli hâle gelirler.

Abdennour Toumi: ODKA bölgesi örneğın göçmen ikilemiyle karşı karşıya. Göçmenlerin entegrasyonu, transit ülkelerde olduğu gibi ev sahibi ülkelerde de güvenlik hem ulusal güvenlik hem de insan güvenliğiyle nasıl kesiliyor?

Melinda Negrón-Gonzales: ODKA bölgesi, ulusal güvenlik kaygılarıyla özellikle göç bağlamında insan güvenliğini ele alma zorunluluğu arasında karmaşık bir etkileşime sahne olmuştur. Kitlesel göç, ulusal güvenlik açısından zorluklar yaratabilir ve hükümetler teröristlerin göç yollarını kendi çıkarlarına kullanma potansiyelinden endişe duymaktadır. Büyük ölçekli göçün ev sahibi ülkelerin kaynaklarını ve altyapısını zorlayarak ekonomik zorluklara ve potansiyel sosyal huzursuzluklara yol açabileceğinden de endişe duyulmaktadır. Kitlesel göç insan güvenliğine de zarar

vermektedir. Halkın çatışma kaynaklı yerinden edilmesi önemli insani krizlere yol açmıştır. Düzensiz göç yolları, insan kaçakçılığı ve ticaretiyle birleştiğinde göçmenleri sömürüye, istismara ve temel haklardan mahrumiyete maruz bırakmaktadır.

“**Lübnan, Türkiye ve Ürdün gibi büyük mülteci nüfuslarına ev sahipliği yapan ülkeler uluslararası toplum tarafından daha iyi desteklenmelidir. Bazı ODKA ülkelerinin inanılmaz zenginliğine rağmen, bu konuda bölgesel liderliğin eksik olduğunu da belirtmek gerekir. Dahası, ODKA bölgesi kurumsal açıdan da diğer bölgelere kıyasla çok daha az donanımlıdır. Özellikle de bu tür zorlukların üstesinden gelmek için harekete geçirilebilecek güçlü bölgesel kurumlardan ve bölgesel kurallara dayalı bir düzenden yoksundur.**

Güvenlik-kalkınma bağlantısı perspektifinden bakıldığında, kitlesel göçün temel nedenlerinin ele alınması, uzun vadeli istikrar ve göçmenlerin ve ev sahibi toplumların temel ihtiyaçlarının karşılanması sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır. Bölgesel olarak ülkeler arasındaki iş birliği çabaları sınır güvenliğini artırabilir, ulus ötesi tehditlerle mücadele edebilir ve insan haklarının korunmasını teşvik ederek ulusal ve insani güvenlik çıkarları arasında bir denge kurulmasını sağlayabilir. Ayrıca insani güvenlik yaklaşımı, önemli insan hareketlerine yol açan koşulların krize dönüşmeden önce

önleyici ve kapsamlı bir şekilde ele alınmasını amaçlamaktadır. Bu da kalkınma projelerine, çatışma çözümüne ve kapsayıcı yönetişime yatırım yapılmasını gerektirir.

Mültecilere ilişkin Küresel Mutabakat ve Küresel Göç Mutabakatı, daha öngörülebilir ve adil bir sorumluluk paylaşımını amaçlayan çerçeveler olarak hizmet etmektedir. Bu belgelerde yer alan büyük hedeflerin hayata geçirilmesi, en çok mülteci üreten ve en çok mülteciye ev sahipliği yapan bölge olması nedeniyle ODKA üzerinde önemli etkiler yaratabilir. Lübnan, Türkiye ve Ürdün gibi büyük mülteci nüfuslarına ev sahipliği yapan ülkeler uluslararası toplum tarafından daha iyi desteklenmelidir. Bazı ODKA ülkelerinin inanılmaz zenginliğine rağmen, bu konuda bölgesel liderliğin eksik olduğunu da belirtmek gerekir. Dahası, ODKA bölgesi kurumsal açıdan da diğer bölgelere kıyasla çok daha az donanımlıdır. Özellikle de bu tür zorlukların üstesinden gelmek için harekete geçirilebilecek güçlü bölgesel kurumlardan ve bölgesel kurallara dayalı bir düzenden yoksundur. Bu nedenle Birleşmiş Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiserliği ve BM Uluslararası Göç Örgütünün ODKA devletleri arasında iş birliğini kolaylaştırmak ve devletler içinde yatay ve dikey politika tutarlılığını sağlamak için çok önemli bir rol oynaması gerekecektir.

Abdennour Toumi: Irksal entegrasyon söylemi ve iç güvenlik politikası konusunda başta Avrupalılar olmak üzere ev sahibi ülkelerin Ortadoğulu göçmenlere yönelik politika ve uygulamalarını nasıl okursunuz?

Melinda Negrón-Gonzales: Özellikle Avrupa'da ev sahibi ülkelerin Ortadoğulu göçmenlere yönelik politika ve uygulamaları devletler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, Almanya'nın göçmenlere yönelik "Willkommenskultur" tutumu yani misafirperver yaklaşımı, Macaristan'ın göçmen karşıtı yasalarından ve liderlerinin kışkırtıcı söylemlerinden önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Elbette Almanya'nın eski Şansölyesi Angela Merkel yönetimindeki nispeten açık göç politikaları Avrupa'da ayrı bir örnek teşkil etmektedir. Kamuoyu da büyük farklılıklar göstermekte ve genellemeler yanıltıcı olabilmektedir. Yine de Avrupa genelinde yapılan anketler, özellikle Ukraynalı mültecilerin kitlesel akını göz önünde bulundurulduğunda, yerel halkın mültecilerle ilgili harcamalar konusunda giderek daha fazla endişe duyduğunu göstermektedir. Halk ayrıca göçün istihdam, ulusal kimlik ve sosyal uyum üzerindeki etkilerinden de endişe duymaktadır. Böylece Almanya'nın yeni Şansölyesi Olaf Scholz bile göçmenler konusunda daha sert bir politika ve mülteciler için yeni bir finansman planı kabul etmek zorunda kalmıştır.

Avrupa'da ırksal entegrasyon ve iç güvenlik politikasına ilişkin söylem, Avrupalıların göçmenleri nasıl algıladığına dair karmaşık bir tablo ortaya koymaktadır. Anketler, kültürel olarak daha az benzerlik gösteren göçmenlere karşı kamu tutumlarının daha olumsuz olma eğiliminde olduğunu göstermektedir ki bu durum Avrupa'ya özgü değildir. Buna göre, Avrupa'da genel olarak Müslüman sığınmacılara

ve göçmenlere karşı bir önyargı vardır. Bu önyargı, kamu görevlilerinin Müslümanların olumlu katkılarını ortaya koymaya yönelik ortak çabalarıyla potansiyel olarak azaltılabilir. Avrupa Birliği (AB), Ortak Avrupa İltica Sistemi'nde reform yapılması için çaba sarf etmektedir. Mevcut sistem, bir avuç güney ülkesini insan akınına uğratmakta ve bu durumun medyada yer alması Avrupa genelinde dalgalanma etkisi yaratarak ODKA bölgesinden gelen göçmenlere yönelik olumsuz duygulara katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle ulusal ve AB göç ve iltica yasalarıyla bürokrasilerinde yapılacak reformlar, Müslüman ve göçmen karşıtı duyguları da azaltabilir.

Abdenour Toumi: 7 Ekim 2023
Aksa Tufanı Operasyonu'nun ardından Gazze'de devam eden savaş göz önünde bulundurulduğunda, insan güvenliği hiçbir ilerleme kaydetmeyen siyasi bir alan haline geliyor. Yanlış giden neydi?

Melinda Negrón-Gonzales: İnsanlık, tarafsızlık, yansızlık ve bağımsızlık ilkeleri insani yardım faaliyetlerinin temelini oluşturur ve insani yardım kuruluşları ge-

nellikle bu ilkeleri takip eder. Ancak devletler ve devlet dışı silahlı gruplar savunmasız nüfuslara erişimi kontrol ettikleri için insani yardım çoğu zaman siyaset tarafından şekillendirilir. Bir devlet güvenlik bahanesiyle yardım operasyonlarını engellediğinde, müdahale etmek uluslararası topluma düşer. Sorun da burada yatmaktadır. İlkeli aktörler çoğu zaman güçlü devletlerle boy ölçüşemez. "İsim zikretme ve utandırma" (naming and shaming) güçlü devletlere karşı her zaman etkili değildir. Bu hikâyeyi daha önce de gördük.

“
BM Genel Sekreteri António Guterres ve diğerleri kamuoyuna ateşkes çağrısında bulunan çok sayıda açıklama yaptı. Ancak İsrail rotasını değiştirmeyi reddederse onu değiştirmeye kim ya da ne zorlayabilir? BM, insani yardım örgütleri ve diğer ilkeli aktörler, özellikle de ABD'nin İsrail'e güçlü desteği göz önünde tutulursa İsrail'i davranışını değiştirmeye zorlayacak güçten yoksundur.

Gazze'ye yönelik insani yardımın siyasileştirilmesinin kökleri İsrail-Filistin çatışmasının jeopolitik ve tarihî bağlamına dayanmaktadır. İsrail'in Hamas'a karşı yürüttüğü savaş, insani yardımın Gazzelilere ulaşmasını sağlayacak eylemlerle dengelenmelidir. Nüfusun büyük bir bölümü kısa bir süre içinde zorla yerinden edilmiştir. İsrail'in uyguladığı şiddetin boyutu da Gazze Şeridi'nin güneyindeki Refah kentinin ötesine yardım ulaştırılmasını neredeyse imkânsız hâle getirmiştir. BM Genel Sekreteri António Guterres ve diğerleri kamuoyuna ateşkes çağrısında bulunan çok sayıda açıklama yaptı. Ancak İsrail rotasını değiştirmeyi reddederse onu değiştirmeye kim ya da ne zorlayabilir?

BM, insani yardım örgütleri ve diğer ilkeli aktörler, özellikle de ABD'nin İsrail'e güçlü desteği göz önünde tutulursa İsrail'i davranışını değiştirmeye zorlayacak güçten yoksundur. Buna ek olarak BM'nin insani yardım sisteminin siyasi karakteri, BM Güvenlik Konseyinin insani yardım konularında nihai otorite rolünden kaynaklanmaktadır. Küresel kınama şu ana kadar İsrail'in yaklaşımını önemli ölçüde değiştirmeye yetmedi. Güçlü devletler İsrail üzerinde maddi bir etkisi olan ya da savaşa kabiliyetini engelleyen (silah ambargosu gibi) bir tür cezalandırıcı eylemde bulunmadıkça, İsrail'in yakın zamanda rotasını değiştirmesi pek olası değildir.

Abdennour Toumi: Uluslararası kurumların etkisizliği ve insan güvenliği gibi postmodern gerekliklerden bahsederken Güney Afrika'nın Soykırım Suçunun

Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni Gazze Şeridi'nde uygulaması (Güney Afrika İsrail'e karşı) uluslararası sistemde yeniden canlanmaya yol açar mı?

Melinda Negrón-Gonzales: Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin Güney Afrika tarafından Gazze bağlamında uygulanması, daha geniş uluslararası adalet mekanizmaları için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Yakın zamanda, bu başvuru İsrail'i eylemleriyle ilgili olarak daha yüksek bir yasal inceleme altına sokacaktır. Mahkeme, İsrail'in iddia edilen eylemlerinin sözleşme kapsamına girip girmediğini ve acil durum önlemlerinin uygulanmasını haklı kılıp kılmadığını değerlendirmelidir.

Mahkeme, Güney Afrika'nın suçlamalarını haklı bulursa önerilen tedbirlerin bir kısmını ya da tamamını uygulama yetkisine sahip olacaktır. Burada şu soru akıllara gelmektedir: İsrail mahkemenin direktifine uyacak mı? Tüm uluslararası yasalar ve hukuki kararlar gibi, devletler sonuçlarından kaçabileceklerine inanırlarsa uymayı reddedebilirler. Devletler uymamayı tercih ettiklerinde, onları ikna etmek ya da uymaya zorlamak diğer güçlü aktörlerin sorumluluğu hâline gelir. Güçlü devletlerin, özellikle de ABD'nin İsrail'i rotasını değiştirmeye ikna etme konusundaki isteksizliği ve yetersizliği, bu durumun nasıl gelişebileceğine dair fikir vermektedir.

Uzun vadede ve daha geniş anlamda, dönüm noktası niteliğindeki Uluslararası Adalet Divanı

(UAD) davası, uluslararası hukukun, özellikle de Soykırım Sözleşmesi'nin çatışmalarda nasıl uygulanacağı konusunda bir emsal teşkil etme potansiyeline sahiptir. Dava, diğer devletleri de soykırım iddialarını ele alırken benzer yollar izlemeye teşvik edebilir. UAD'nin Güney Afrika lehine karar vermesi ve soykırımın gerçekleştiğini tespit etmesi, özellikle Küresel Güney'de uluslararası adalet mekanizmalarına olan inancı yeniden canlandırabilir. Bu davanın açık bir şekilde Küresel Güney'e karşı Küresel Kuzey boyutu da vardır ve Küresel Güney'deki bireyler olayların gelişimini yakından izlemektedir. Ayrıca, başarılı bir başvuru, potansiyel soykırım faileri üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olabilir ve bu tür eylemlerin uluslararası düzeyde yasal sonuçları olacağı fikrini güçlendirebilir.

Bununla birlikte, bu davanın etkisinin, sunulan kanıtların ve hukuki argümanların gücü gibi birçok faktöre bağlı olduğunu kabul etmek çok önemlidir. Bu davanın Uluslararası Adalet Divanının meşruiyetini istemeden de olsa sarsması ve uluslararası adalet mekanizmalarının genel etkinliğini zayıflatması gibi potansiyel bir risk bulunmaktadır. Ne yazık ki uluslararası mahkemelerin kararları çoğu zaman devletler üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir, zira devletler kararları ve direktifleri göz ardı etmeyi tercih edebilirler. Bu durum özellikle İsrail gibi güçlü devletlerce desteklenen aktörler için geçerlidir. Daha geniş ölçekte, bu dava kurallara dayalı bir uluslararası düzen fikrini sarsma potansiyeline sahiptir. ■

KEN BOOTH VE İNSANİ GÜVENLİK:

ÖZGÜRLEŞME KAVRAMININ GÜVENLİK ÇALIŞMALARINDAKİ ROLÜ

FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Araştırmacı ORSAM

“

1943 yılında doğan Booth, İngiliz uluslararası ilişkiler ve güvenlik literatürünün oluşmasında oldukça etkili bir teorisyendir. Booth'un akademik kariyerinin dönüm noktası, Aberystwyth Üniversitesi Uluslararası Politikalar Bölümünde Edward Hallett Carr Profesörlüğü görevi olmuştur. Bu pozisyon, Booth'un uluslararası ilişkiler alanında kendisini kanıtlamasına ve etkili araştırmalar yaparak adını duyurmasına zemin hazırlamıştır.

”

Ken Booth, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları alanlarında, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, önemli teorik katkılarda bulunmuş bir akademisyendir. Booth, güvenlik kavramını yeniden tanımlamak ve genişletmek için "özgürleşme" (*emancipation*) kavramını öne sürmüştür. Akademik kariyeri boyunca güvenlik kavramının sınırlarını zorlayan Booth, kavramın öznesinin ve etki alanının genişlemesinde ve derinleşmesinde itici

güç görevi gören eserler yayımlanmıştır. En bilinen eserleri arasında "Strategy and Ethnocentrism" ve "Critical Security Studies and World Politics" bulunmaktadır. Bu çalışmalar, güvenlik çalışmalarında eleştirel teoriyi ve post-yapısalcılığı kullanarak geleneksel güvenlik anlayışlarına meydan okuyan çalışmalar olarak güvenlik literatüründeki yerini almıştır.

BOOTH'UN HAYATI

1943 yılında doğan Booth, İngiliz uluslararası ilişkiler ve güvenlik literatürünün oluşmasında oldukça etkili bir teorisyendir. Booth'un akademik kariyerinin dönüm noktası, Aberystwyth Üniversitesi Uluslararası Politikalar Bölümünde Edward Hallett Carr Profesörlüğü görevi olmuştur. Bu pozisyon, Booth'un uluslararası ilişkiler alanında kendisini kanıtlamasına ve etkili araştırmalar yaparak adını duyurmasına zemin hazırlamıştır. Kısa zaman içinde Booth'un çalışmaları, dünya çapında ses getirmeye ve ilgi görmeye başlamıştır. Rhode Island'daki Deniz Harp Okulu, Halifax, Kanada'daki Dalhousie Üniversitesi ve Cambridge Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak görev yapmış olan Booth'un bu farklı deneyimleri, onun küresel etkisini ve akademik çalışmalarının Birleşik Krallık dışında da tanınmasını sağlayan etkenler arasında gösterilebilir. Özellikle, İngiliz Uluslararası Çalışmalar Derneğinin Kurucu Başkanı olarak Booth, pek çok akademik ödüle ve başarıya imza atmıştır.

Diğer taraftan Booth, geçmişte *Review of International Studies* ve hâlihazırda *Lynne Rienner Critical Security Studies* dergilerinde üst-

lendiği editörlük rolüyle uluslararası ilişkiler, uluslararası güvenlik, eleştirel güvenlik ve insani güvenlik gibi konulara ilişkin akademik literatürün gelişmesinde ve şekillenmesinde önemli paya sahiptir. Booth, Sosyal Bilimler için Bilgili Topluluklar Derneğine (*Society of Learned Societies for the Social Sciences*) ve 2006 yılında Britanya Akademisine seçilmiştir. Takip eden süreçte Booth ve eserleri, Soğuk Savaş sonrası "yeni (eleştirel) güvenlik" anlayışının oluşturulmasında temel yapı taşları arasında gösterilmektedir.

“

Ken Booth'un güvenlik çalışmalarına getirdiği en önemli yeniliklerden biri, "özgürleşme" kavramının merkeze alınmasıdır. Bu kavram, Booth'un "Critical Security Studies and World Politics" (2005) ve "Theory of World Security" (2007) gibi eserlerinde detaylı bir şekilde işlenmiştir.

”

“ÖZGÜRLEŞME” VE İNSANİ GÜVENLİK

Ken Booth'un güvenlik çalışmalarına getirdiği en önemli yeniliklerden biri, "özgürleşme" kavramının merkeze alınmasıdır. Bu kavram, Booth'un "Critical Security Studies and World Politics" (2005) ve "Theory of World Security" (2007) gibi eserlerinde detaylı bir

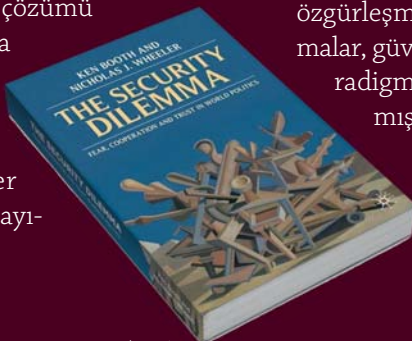

şekilde işlenmiştir. Booth, güvenlik kavramını, sadece devletlerin veya toplumların değil, aynı zamanda bireylerin de refahını ve özgürlüğünü içerecek şekilde genişletmiştir. Booth, insani güvenlik kavramını, bireylerin ve toplumların güvenliğini uluslararası güvenlik politikalarının merkezine yerleştiren bir yaklaşım olarak tanımlar. Critical Security Studies and World Politics (2005) eserinde Booth'a göre güvenlik çalışmalarında temel sorun, hâkim güvenlik anlayışı olan realizmin "problem çözücü" (*problem solving*) niteliği dolayısıyla güven(siz)lik sorununun parçası hâline gelmesidir. Dolayısıyla Booth'un pek çok eserinde devlet merkezli ve askerî kaygıları merkeze alan "yukarıdan aşağıya" yaklaşıma bir tepki vardır. Çünkü Booth'un eleştirel paradigmasında güvenlik, bireyden başlayıp insan topluluklarına uzanarak toplumun farklı aşamalarını kapsayacak şekilde, teorik ve pratik boyutlarıyla bir bütündür. Yani hâkim yapıların, süreçlerin, ideolojilerin ve yerleşmiş anlayışların dışında durmaya çalışan bir bakış açısı vardır. "Security and Emancipation" (1991) makalesinde ise Booth, yukarıdaki çıkarımına paralel olarak geleneksel güvenlik anlayışlarının, devlet merkezli olmaları nedeniyle bireylerin ihtiyaçlarını ve haklarını ihmal ettiğini vurgular. Booth'a göre gerçek güvenlik, bireylerin özgürleşmesi

ve potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmeleriyle mümkündür.

Öte yandan Booth, "özgürleşme"yi, bireylerin ve toplulukların, kısıtlayıcı sosyal, ekonomik ve politik yapılar tarafından uygulanan baskılardan kurtulma süreci olarak tanımlar. "Theory of World Security" eserinde, özgürleşmenin, bireylerin kendi kaderlerini kontrol etme ve kendi güvenliklerini sağlama yeteneğini geliştirmeleri anlamına geldiğini vurgular. Bu yaklaşım, Booth'un güvenlik anlayışında merkezi bir konsepttir. Benzer olarak Booth, "güvenikleştirme" kavramı üzerinden, güvenlik politikalarının nasıl oluşturulduğu ve uygulandığı üzerine derinlemesine analizler yapar. "Security and Emancipation" makalesinde, güvenikleştirme sürecinin, bazı konuları olduğundan daha büyük bir şekilde öne çıkardığını ve bu durumun siyasi gündemleri şekillendirdiğini belirtir. Barry Buzan ve Ole Waever gibi Kopenhag Okulunun önemli temsilcilerine atıf yapan Booth'a göre güvenlik politikalarının ve uygulamalarının eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi insan güvenliği açısından yapıcı bir süreci meydana getirmektedir. Ayrıca Booth'un Nicholas J. Wheeler ile beraber kaleme aldığı "The Security Dilemma: Fear, Cooperation, Trust in World Politics" (2007) eseri, insani güvenlik ve çatışma çözümlü konularında

oldukça büyük etki yaratan eserler arasında sayılabilir.

Her ne kadar akademik çalışmaları, temelde eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında insani güvenlik konularıyla öne çıksa da Booth'un literatüre katkıları bu çalışmalarla sınırlı değildir. Öyle ki Booth'un "ütopyan gerçekçilik" kavramı, 1991 yılında "International Affairs" dergisinde yayımlanan bir makalede ortaya konmuştur. Ütopyan gerçekçilik, uluslararası ilişkilerde idealizmle gerçekçiliği birleştiren bir yaklaşımdır. Teori, uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısını ve dinamiklerini anlamada hem idealist hem de realist unsurları dikkate alır. Booth, bu yaklaşımla uluslararası ilişkilerde daha adil ve barışçıl bir dünya düzeni oluşturma umudunu gerçekçi bir temele oturtmayı amaçlamıştır. Ek olarak bu kavramın özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerin yeniden yorumlanmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

SONUÇ

Ken Booth'un insani güvenlik ve özgürleşme üzerine yaptığı çalışmalar, güvenlik çalışmalarında paradigma değişikliğine yol açmıştır. Bu yaklaşım, güvenliği sadece askerî veya politik bir mesele olarak değil, aynı zamanda bireylerin ve toplulukların refahı ve özgürlüğü olarak ele alır.

lulukların refahı ve özgürlüğü olarak ele alır.

Booth'un teorileri, güvenlik çalışmalarında devam eden tartışmalar için önemli bir temel oluşturur ve bu alanda gelecekteki araştırmalar için zengin bir kaynak sunar. Bu bağlamda Booth, güvenlik konusunu sadece savaş ve çatışma dinamikleriyle sınırlı bir alan olarak görmek yerine, bireylerin günlük yaşamlarını, ekonomik refahlarını ve sosyal adaleti de içerecek şekilde genişletmiştir. Bu perspektifle Booth, güvenlik çalışmalarının sadece teorik bir çerçeveye içinde kalmayıp pratik politikaların ve stratejilerin geliştirilmesinde de etkili olabileceğini göstermiştir.

Özetle Booth'un çalışmaları, akademik çevrelerde olduğu kadar politika yapımcılar ve uluslararası ilişkiler pratisyenleri tarafından da dikkate alınmıştır. Güvenlik politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında Booth'un önerdiği eleştirel yaklaşımlar, daha kapsayıcı ve birey odaklı politikaların geliştirilmesine katkı sunmuş, Booth'un teorik çalışmaları, güvenlik alanında yapılan uygulamalara doğrudan etki ederek uluslararası ilişkilerin daha geniş bir perspektifle ele alınmasını sağlamıştır. ■

Türkiye'nin Ortadoğu alanındaki en büyük düşünce kuruluşu olan
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

genişleyen ekibi, Ankara ve İstanbul'daki ofisleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Ortadoğu'daki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri bölge uzmanları aracılığıyla takip eden ORSAM, saha araştırmalarıyla zenginleştirdiği analiz ve raporlarıyla kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmektedir.

Ortadoğu gündemini takip etmek için

www.orsam.org.tr

ve sosyal medya hesaplarımızı inceleyiniz.

www.orsam.org.tr

[f](#) [in](#) [X](#) [v](#) orsamorgtr

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

